

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ

МАГИСТЪРСКА ПРОГРАМА „ПРЕВОДАЧ-РЕДАКТОР“

МАГИСТЪРСКА ТЕЗА

на тема:

Превод и коментар на книгата „Пчеларят от Алепо“ от Кристи
Лефтери

ИЗГОТВИЛ:

Дарена Желязкова

Ф№ 77 1302

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ

доц. Дария Карапеткова

София, 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Увод.....	стр. 3
2. За романа „Пчеларят от Алепо“	стр. 4
3. Контекстуален прочит на романа	стр. 5
4. Превод на реалии.....	стр. 6
5. Коментар на превода и съпоставка с преводния вариант на Я. Въжаров	стр. 8-25
6. Заключение	стр. 26
7. Библиография.....	стр. 27
8. Превод на романа.....	стр. 28-95

УВОД

Настоящият труд е посветен на българския превод на романа „Пчеларят от Алепо“ („The Beekeeper of Aleppo“) от Кристи Лефтери. В първата част основната цел е да разгледаме и анализираме трудностите по време на превода, като поставим акцент върху преноса на реалии от един език на друг, както и да коментираме междуременно публикувания превод на Я. Въжаров. Втората част представя самия превод. Книгата разказва за опустошителната гражданска война в Сирия, като не набляга върху политическата обстановка, а върху личната съдба на отделния индивид. Ще се спрем на различни аспекти от живота в Близкия изток, основно свързани с бита, традициите и религията на хората. Всичко това е от голямо значение, защото задълбочава степента на осмисляне на текста от страна на преводача. връзката на преводача с текста.

Романът „Пчеларят от Алепо“ несъмнено предизвиква вълнение в литературните среди – разказ за опустошителната гражданска война в Сирия. Самата авторка Кристи Лефтери е дете на бежанци. Отгледана е в Лондон, след като се налага родителите ѝ да избягат от Кипър през 70-те години. В своите бележки Лефтери споменава, че книгата е вдъхновена от нейната доброволческа работа в бежански лагер в Атина. „Пчеларят от Алепо“ е отличен с международната литературна награда Aspen Words.¹

Част от историята се развива в Алепо - най-населения град в Сирия, който дори изпреварва столицата Дамаск. Като читател и преводач, успях да си представя и да почувствам красотата на града, преди да се срина под ударите на войната и да се превърне в призрачно пространство, където единствено разпръснатите вещи на хората по улиците пазят едва уловим полъх от предвоенния живот.

Един от главните герои в романа е Нури, той се занимава с пчеларство, заедно със своя приятел Мустафа, ставаме свидетели как те рамо до рамо през годините са съградили своя бизнес от нищото, буквално от пясъка. Афра е съпругата на Нури, тя е художник. Техният живот е щастлив, спокоен и съвсем обикновен, дори простичък, лишен от суета, изпълнен с истински приятелства, любов и жуженето на пчелите. Безгрижните им дни обаче са помрачени от ужаса на войната. Идилията е срината и се обособяват два свята в разговорите на нашите герои - предвоенният и този след войната, когато нищо не е същото. Налага се героите да напуснат Сирия и да се отправят на път през Турция и Гърция към Великобритания. Разказът в романа се води от първо лице, а Нури е единственият разказвач. Основното време е сегашно, миналото се появява, когато героят се връща в плана на спомените от предвоенния живот. Въпреки че произведението представя само гледната точка на Нури, тя се превръща в обобщение за съдбата и опита на много бежанци и по този начин Нури става техен говорител.

Заглавието на книгата несъмнено е привлекателно и буди интерес, но ако човек по някаква причина не е чувал за съдбата на Алепо, е възможно да очаква лека и приятна

¹<https://publishingperspectives.com/2020/04/aspen-words-names-uk-based-christy-lefteri-2020-prizewinner-covid19/>

история. Името на произведението се отнася към текста - главният герой е пчелар и е от Алепо. Логично е да си зададем въпроса защо точно *пчеларят*?

Разположена в сърцето на Близкия изток, Сирия се пресича от река Ефрат, идваща от турските планини на север. Долината на река Ефрат е особено плодородна. Средиземноморското крайбрежие е най-важният район за производство на цитрусови плодове, грозде, маслини и други сортове плодове. Много добре развитата напоителна система буди възхищението на агрономи от цял свят, тъй като пустинята покрива 60% от повърхността на страната. Сирия е позната като родното място на земеделието - тя е мечтаният свят за любителите на пчеларството. По тези земи са запазени традиции, останали непокътнати от преди много време, има изобилие от медоносни райони, където могат да бъдат намерени специфични видове пчели. Всичко това кара безкрайната пустиня да оживява. Има много реални истории като тази в романа, защото пчеларството е една от най-старите професии в провинцията Алепо, чийто мек климат и плодородните равнини са благоприятни за пчелите. Занаятът обикновено се предава по наследство. През годините на войната и икономическите затруднения се иска истинска борба, за се да поддържат кошерите.²

Нека се върнем обратно към заглавието - след казаното дотук, става ясно, че то е и метафорично - *пчеларят и Алепо - обикновеният човек и градът - човекът и войната - човекът и надеждата*. Пчелите и златният мед, който произвеждат, се превръщат в символ на надеждата - единственото, което е останало на нашите герои в романа, след като са загубили всичко.

История за заминаването, за бягството и осмислянето на времето в търсене на себе си, в преоткриването на човека до теб. Флуидна история, много лична, в която тъгата и жестокостта в живота са описани фино и елегантно. Кристи Лефтери майсторски успява да намери красивото в един разпадащ се свят. По време на война всички хора са равни, обезличават се, но Лефтери поглежда отблизо в живота на Нури и Афра. Войната влиза като неканен гост в домовете на хората, настъпява се и обезобразява съществуването им. Улиците в Алепо се превръщат в бойно поле, на което врагът дебне отвсякъде. Съпругата на Нури губи не само детето си Сами, но и зрението си. Как е възможно да продължат напред родители, които са надживели детето си? Книгата представя

² <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/can-afrins-bees-recover.html>
<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/can-afrins-bees-recover.html>

съсипания живот, който върви противоестественно, но въпреки това продължава. Авторът не просто описва жестокостите на войната, а ни среща с човека, който познава отблизо лицето на смъртта - разкрива емоционалния му свят и вълненията на сърцето. Реалността се противопоставя на разума, несъвместима е с него, въпреки това човек не губи вяра и надежда, не престава да търси нови пътища и посоки, не само във физическия свят, но и в душевния. Темата за войната присъства отдавна в литературата, но романа на Лефтери излиза, за да ни припомни, че идеално устроените ни светове са изключително крехки и могат да се сринат за секунди и естественият ритъм на живота никога да не е същият. Войната не дава право на избор, Нури и Афра са принудени да напуснат Алепо, освен че ослепява, Афра носи на плещите си и множество емоционални травми, така Нури поема отговорността да бъде водачът и да остане силен въпреки всичко. Единствената надежда идва от спомените за пчелите - *идеално устроеното общество*.

Самата Кристи Лефтери е дете на бежанци. Отгледана е в Лондон, след като се налага родителите ѝ да избягат от Кипър през 70-те години. В своите бележки Лефтери споменава, че книгата е вдъхновена от нейната доброволческа работа в бежански лагер в Атина. Познала отблизо болката на тези хора, стилът ѝ на писане много адекватно може да се характеризира като кратък, стегнат и ясен - преобладаващите изречения са точно такива, като едновременно с това съдържат в себе си огромна емоция - щастие, любов, примесени с тъга и пълно отчаяние, на фона, на които се разпалва силата на човек, защото каквото и да се случва, човек никога не е готов да се сбогува с живота.

Когато се запознах с резюмето на книгата на английски, осъзнах колко тежко ще бъде преобладаващото настроение в романа. Въпреки това, вярвам, че към превода е нужно да се подходи много повече разумно и професионално, отколкото емоционално. Преживях една много особена среща, преводът е съпреживяване, искаш да навлезеш в историята, да надникнеш зад казаното, но едновременно с това е добре да се поставят граници. В оригинала има множество названия на географски обекти, лексика, свързана с бита на хората - храна и напитки, облеклото на героите, вещи, религия и света на пчелите. Думата *realia* идва от латински, като първоначално означава „истинските неща”, с нея се маркират културни особености, т.е. материалните неща, за разлика от абстрактните такива. За първи път преводачите Влахов и Флорин проучват реалиите по-

детайлно - думи, носещи локален оттенък. Несъмнено художествената литература си служи често с тях, тъй като носят екзотика и колоритност на текста.³ В книгата на Кристи Лефтери има много реалии, свързани с бита на героите - храна, дрехи, растения, на които ще се спра в следващите страници.

Съществуват различни начини за предаване на реалии - от фонетична транскрипция до превод на самото значение. Ученият Гидеон Тури предлага различни варианти за превод на реалии като транслитерация; преписване съгласно правилата за произношение на целевия език - хинди думата *Kašmir* става *cachemire* на френски език; създаване на нова дума или калка, като английския *бимпазар*, вдъхновен от френския *marché aux puces*; създаване на нова дума, аналогична на оригиналната, но който има повече местни пръстени към него, например *мюезина* от арабската *mu'adhadin*; използване на различна, но свързана дума от изходния език, като се представя като оригинална дума. Например италианската дума *капучино* често се превежда на английски като *лате*, което на италиански означава „мляко“; определяне на значението, като например *еврейски храм* за *синагога*; замяна на думата с подобна, местна, като френското *модерно* (буквално „ново изкуство“) за *Jugendstil*; замяна на думата с такава, която е по-обща или международна, като *червено вино* за *Божоле*; добавяне на прилагателно, което да помогне на читателя да идентифицира произхода на елемента *realia*, както е в *аргентинската пампа*; превод на цялостното значение.⁴

Още в заглавието се появява името на града - Алепо, като се има предвид, че това не е оригиналното англоезично име. В Сирия наричат града Халеб/ Халеп, на арабски: حلب, книжовно – „Халъб“, с ударение върху първата сричка според произношението на арабски), срещано и като Халѐб (с ударение на последната сричка, повлияно от произношението в турски език), наричан още Халеб аш-Шахба („прясно мляко“); също Халеп (на турски), Алеп (на френски) и Алепо (на английски), на арабски: حَلَبْ Халеб, на арменски: Հալեպ Халеб, на гръцки: Χαλέπι; на латински: Beroea)⁵, на английски се изписва *Aleppo*. На български го предадох с една буква, защото според *Наредба № 6 за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език*,

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Realia_%28translation%29, посетен на 11.1.2021 г.

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Realia_%28translation%29

⁵ <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B1>

двойните съгласни се предават на български опростено, с една съгласна (Raffles - Рафълс, Dallas - Далас, Barrow - Бароу, Wessex - Уесекс, Battersby - Батърсби).⁶

Следва да разгледаме трансформациите, които е преживял текстът на български език. Целта е да анализираме оригинала на романа, моя превод и превода на Я. Въжаров.

<p>The Beekeeper of Aleppo by Christy Lefteri (оригинал)</p> <p>I AM SCARED OF MY WIFE'S eyes. She can't see out and no one can see in. Look, they are like stones, grey stones, sea stones. Look at her. Look how she is sitting on the edge of the bed, her nightgown on the floor, rolling Mohammed's marble around in her fingers and waiting for me to dress her. I am taking my time putting on my shirt and trousers, because I am so tired of dressing her. (...) Look at her, because I think she is disappearing.</p>	<p>Пчеларят от Алепо превод: Д. Желязкова</p> <p>Плаша се от очите на жена ми. Тя не вижда, но и никой не може да прозре в нея. Виж ги, същински камъни – сиви, морски камъни. Погледни я. Как само е седнала на крайчеца на леглото, нощницата ѝ захвърлена на пода, а тя си играе с топчето на Мохамед, докато чака да я облека. Полага ми се време колкото да си сложа ризата и панталона, писнало ми е Погледнете я добре и я запомнете, защото тя чезне.</p>	<p>Пчеларят от Алепо превод: Я. Въжаров</p> <p>Страхувам се от очите на съпругата ми. Тя не вижда с тях и никой не може да види нищо в тях. Погледни, като камъни са, като сиви морски камъни. Погледни я. Погледни как седи на ръба на леглото - нощницата ѝ е паднала на пода, - върти между пръстите си стъкленото топче на Мохамед и чака да я облека. Нарочно се бавя, докато си обличам ризата и панталоните, защото страшно ми е омръзнало да я обличам. Погледни я, защото мисля, че изчезва.</p>
---	---	---

Двата превода на български запазват смисловата връзка с романа. Като читател, винаги се повлиявам много силно от началото на дадено произведение. В случая ни представят очите на една жена, която е не само жена, а вече е със статуса на съпруга. Очите не само са символ на физическия недъг - слепотата на Афра, но са метафора и за

⁶https://bg.wikisource.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0_%E2%84%96_6_%D0%B7%D0%B0_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81_%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B4%D0%B8_%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0

това, че душата ѝ е сляпа за света навън - един човек, който е скъсал всякаква връзка с живота и не допуска никого до себе си. За мен беше важно да запазя това усещане и затова се спрях на *никой не може да прозре в нея*, за да подчертая цялата тази метафоричност. При варианта на Я. Въжаров е използван глагола *да види*, може би с оглед на това да запази повторението от английски: *She can't see out and no one can see in* - но така сякаш се губи трагичното в началото.

Също така, в този откъс ми отне известно време да разбере какво точно е *Mohammed's marble*, реших да го превода като топчето на Мохамед (при изписването на името отново следвам правилото за двойните съгласни. Първо потърсих цялото словосъчетание *Mohammed's marble*, защото се очакваше да е нещо конкретно, свързано с исляма. След като не намерих точно изображение, потърсих само думата *marble* - малко цветно стъклено топче. Глаголът в оригинала *rolling around* допълнително ми подсказа, че предметът е с кръгла форма, и така достигнах до *топчето на Мохамед*. Имах известни колебания дали това не е броеница. Броеницата е характерна за всички религии и у много народи, използва се за различни цели, като се различават само по броя на мънистата. В света на исляма обикновено се състои от деветдесет и девет топчета - по броя на срещашите се в Корана стихове, дадени на пророк Мохамед.⁷ Все пак се спрях на *топче*, тъй като в английския език има специална дума за броеница - *rosary*, която аз не срещнах в оригинала. В превода на Я. Въжаров също е използвано *топче*, като се пояснява, че е стъклено.

Както вече споменах, стилът на Кристи Лефтери, от синтактична гледна точка, се характеризира с употребата на кратки изречения. Моят подход беше да запазя структурата им и да превеждам сказуемите с по-експресивни думи. В последното изречение от таблицата, съм превела *disappearing* (което буквално е изчезва) като *чезне* - поставям акцент, че нещо изчезва не само като присъствие в пространството, но и като същност - душата, която чезне, погубва се, разтапя се от болката. В превода на Я. Въжаров е буквално преведено като *изчезва*, което в случая също е адекватен избор. Позволих си да направя и една добавка с повелителна форма на сказуемо: *запомнете: Look at her, because I think she is disappearing. Погледнете я добре и я запомнете, защото тя* *чезне.*

⁷ <http://www.cross.bg/broenitza-broenitzata-niva-1516856.html#.YAABVegzblU>

По този начин се обръщам директно към читателя и се подсилва усещането, че Афра никога вече няма да е същата и това е последният момент, в който могат да я видят

Продължавам със следващия откъс:

<p>There is one painting of the Queiq I wish I could see again.</p>	<p>Има една картина на река Куейк, която бих искал да видя отново.</p>	<p>Има една картина на Куейк, която ми се иска да можех да видя пак.</p>
--	---	---

Основният въпрос пред мен тук беше как да предам на български език името на реката. Проверих отново в Наредбата какво е правилото при струпване на гласни - така стигнах до Куейк и след това проверих в интернет. Вариантът на Я. Въжаров и моят са идентични, защото все пак това е географско название, разликата е, че той е използвал бележка под линия, за да даде информация, че това е река, която тече през Алепо. Бележката под линия най-често се слага, когато не може да се обясни дадено понятие чрез текста или контекста (обикновено това е реалия). За да избегна допълнителните пояснение, аз предпочетох да добавя думата *река*, която всъщност не присъства в оригинала. Подходите в такива случаи са различни, за мен е важно, когато се налагат такива бележки, те да бъдат оформени много стегнато и разбираемо. По същия начин Я. Въжаров е използвал бележки под линия за думите *абая* и *хиджаб*. Не сметнах за необходимо, защото контекстът разкрива за какво служат те. Сказуемото, придружаващо думата абая - *вдига ръцете си*, ни подсказва, че това е връхна дреха, а за хиджаба имаме *увивам около главата*:

<p>I take Afra's abaya from the hanger in the wardrobe. She hears it and stands, lifting her arms. Her hair is the colour and texture of sand since we dyed it for the photos, bleached out the Arabic. I tie it into a</p>	<p>Взимам абаята на Афра от закачалката в гардероба. Тя чува и протяга ръцете си. Косата ѝ е като пясък, откакто я боядисахме за снимките, арабското избледня. Правя я на кок, увивам я с хиджаба около главата ѝ, закрепям го с</p>	<p>Взимам абаята на Афра от закачалката в гардероба. Тя ме чува, става и вдига ръцете си. На цвят и на допир косата ѝ е като пясък, откакто я боядисахме за снимките - заличихме арабското у нея с перхидрол. Връзвам я на</p>
---	---	---

bun and wrap her hijab around her head, securing it with hairpins while she guides my fingers like she always does.	фибички, а тя насочва пръстите ми както винаги.	кок и увивам хиджаба около главата ѝ, захващам го с фиби, а тя както винаги насочва пръстите ми.
---	---	--

Следва да се потопим в света на пчелите. Както вече споменах, те носят голяма символика в текста. За тях не се разказва научно, както би било в един урок по биология, за тях се говори като за равни с човека, дори и повече, защото в света на пчелите всичко е устроено, подредено, има ред и не се нараняват помежду си. Сирийският мед е един от най-луксозните видове мед в света поради високата си хранителна концентрация, а причината за това е липсата на пчелини и суровата, невлажна природа на Сирия. В книгата всичко това присъства - нашият герой Нури притежава много кошери, които обаче войната не пощадява. Загубата на усилията му през целия му живот, както и тези на приятеля му Мустафа, оставят дълбок отпечатък в сърцата им. В частта с разказа на Нури за пчелите и пчеларството като занаят преобладава лексика, която за мен беше чужда - всякакви думи, свързани с пчеларството, обработката на меда, устройството на кошерите, цветята, от които пчелите събират нектар:

The bees were an ideal society, a small paradise among chaos. The worker bees travelled far and wide to find food, preferring to go to the furthest fields. They collected nectar from lemon blossoms and clover, black nigella seeds and aniseed, eucalyptus, cotton,	Пчелите бяха едно идеално устроено общество, малък рай сред хаоса. Пчелите работнички, пътували надлъж и нашир, стигат до най-отдалечените полета в търсене на храна. Те събираха нектар от лимонови цветове и детелина, семена от черна	Пчелите бяха съвършено общество, малък рай сред хаоса. Работничките пътуваха надлъж и нашир, за да търсят храна, предпочитаха да летят до най-далечните ливади. Събираха нектар от цъфнали лимони и детелини, черен кимион и анасон, евкалипт, памук,
--	--	---

<p>thorn and heather. I cared for the bees, nurtured them, monitored the hives for infestations or poor health. Sometimes I would build new hives, divide the colonies or raise queen bees – I'd take the larvae from another colony and watch as the nurse bees fed them with royal jelly.</p> <p>Later, during harvesting season, I would check the hives to see how much honey the bees had produced and then I would put the combs into the extractors and fill the tubs, scraping off the residue to collect the golden liquid beneath.</p>	<p>челебитка и анасон, евкалипт, памук, трън и хедър. Аз се грижех за пчелите, подхранвах ги, проверявах какво е състоянието на кошерите и дали имат паразити. По едно време строях нови, разделях колониите или отглеждах пчелимайки – вземах ларвите от друга колония и наблюдавах как сестрите ги хранят с пчелно млечице.</p> <p>По-късно, по време на събиране на реколтата, отивах при кошерите, за да видя колко мед са произвели пчелите, след това слагах питите в центрофугата и пълнех гърненцата, като остъргвах остатъците и събирах течното злато.</p>	<p>бодили и пирен. Обичах пчелите, грижех се за тях, следях семействата за зарази и болести. Понякога съграждах нови кошери, разделях семействата или развъждах пчели майки - взимах ларвите от друга колония и наблюдавах как кърмачките ги хранят с пчелно млечице.</p> <p>По време на медосбора проверявах кошерите, за да видя колко мед са произвели пчелите, и вземах питите, остъргвах восъчната запечатка, за да събера златната течност отдолу, слагах ги в центрофугата и пълнех гърнетата.</p>
--	--	---

При превода на наименованието на цветята има известни разлики с този на Я. Въжаров - black nigella seeds; heather. Вариантите, които имаме са: семена от черна челебитка и хедър и черен кимион и пирен. След като обстойно проверих за снимки и описания на растенията, се оказа, че това са различни имена, които се отнасят за едно и също цвете, така че най-често се избира вариантът, който е по-популярен за езика, на който се превежда, преводачът.

Предизвикателство за мен беше да намеря всичко, свързано с устройството на кошерите. За целта първо открих информация на български език, а след това търсих превода на думите: put the combs into the extractors and fill the tubs - *слагах питите в центрофугата*. Потърсих пчелна пита, което е honeycomb, но тук е използван съкратеният вариант *comb*; extractors намерих на български като екстрактори. Проверих, че наистина съществуват екстрактори за мед, но по-разпространена беше употребата на центрофуга за мед, затова и се спрях на нея.

В частта с описанието на пчелите срещнах колебания относно *nurse bees*, което аз преведох като *сестрите*, при Я. Въжаров е употребено *кърмачките*.

Следващият откъс ни представя нашите герои Нури и Афра, които са отишли на вечеря в дома на Мустафа и Дахаб.

<p>Every Saturday we would go to Mustafa's house for dinner. Dahab and Mustafa would cook together, Mustafa measuring every ingredient, every spice, meticulously on the scales, as if one tiny mistake would ruin the whole meal. Dahab was a tall woman, almost the same height as her husband, and she would stand beside him and shake her head, as I'd seen her do with Firas and Aya. 'Hurry up,' she would say. 'Hurry up! At this rate we will be eating this Saturday's meal next Saturday.' He hummed</p>	<p>Всяка събота отивахме на вечеря в къщата на Мустафа. Дахаб и Мустафа готвеха заедно, той измерваше всяка съставка и подправка на везната, сякаш една малка грешка би развалила цялото ядене. Дахаб бе висока жена, на ръст почти колкото мъжа си, тя заставаше до него и поклащаше глава, както правеше с Фираз и Ая. - Побързай – казваше тя, – по-бързо! Ако продължаваш така, може и да ядем другата събота. Той си жужеше, докато готвеше, и спираше на всеки двадесет минути, за</p>	<p>Всяка събота ходехме да вечеряме у Мустафа. С Дахаб готвеха заедно, той измерваше всяка съставка и подправка прецизно на везната, сякаш най-малката грешка щеше да развали цялата гозба. Дахаб - висока жена, почти колкото мъжа си - стоеше до него и клатеше глава, както я бях виждал да прави с Фираз и Ая. - По-бързо - викаше, - по-бързо! С тази скорост ще ядем другата събота. Той си тананикаше, докато готвеше, и спираше на всеки двадесет минути, за да пуши, да хапе и смуче</p>
---	--	---

while he cooked, and stopped every twenty minutes or so to smoke, standing in the courtyard beneath the flowering tree, biting and sucking on the end of his cigarette.	да пуши в двора под разцъфналите дървета, като хапеше и смучеше края на цигарата си.	филтъра на цигарата под разцъфналото дърво в градината.
---	--	---

Когато четях оригинала, знаех, че най-вероятно ще се срещна с нечувани от мен досега наименования на храни и ястия, типични за сирийската кухня, но на тях ще се спра по-късно. Двата превода много сходно предават идеята на оригинала. Единствената разлика, на която ми се иска да акцентирам, е думата *hummed* - чието значение е: to make a low, steady continuous sound **like that of a bee** - да издаваш звук, който е характерен за пчелите. Както вече споменах, пчелите и техният свят, имат особено важна функция в романа, тъй като са символ на надеждата и живота. Затова избрах да превода сказуемото като: *жужеше си* - семантично кореспондира на откъса от книгата. Читателят е въведен в душевната атмосфера на дома и за да бъде предадена емоцията, е от голямо значение подбора на думите - *жужеше* поражда усещане за идилия, хармония и моменти на пълно щастие, когато човек се чувства като пчелите - съвършен, полезен и част от едно идеално устроено общество, където не се случва нищо лошо. Мустафа се чувства точно така - той е в своя дом, не само със семейството си, но и с най-близките си приятели, които също са се превърнали в семейство. При превода на Я. Въжаров е използвана думата *тананикаше*, която също пресъздава лекотата и душевния уют, които изпитва Мустафа, единствено липсва препратката към пчелите и символиката им в романа, която е ключ към посланието на Лефтери.

В следващия откъс ще разгледам как е описано преминаването на вечерята, ще обърна внимание на характерните храни за Сирия и как реших да ги превода.

<p>Aya, who was just a year older than her brother, would hold Sami by the hand and set the table; by this time he was three and he trotted about like a little man on a mission. She would give him an empty plate or a cup to hold so that he would feel that he was helping her. Aya had long golden hair, like her mother, and Sami would pull at her curls whenever she bent down and giggle as they sprang back up. And then we would all get involved, even Firas – Mustafa would drag him from his chair by a skinny arm – and we would take steaming plates and colourful salads and dips and bread to the table in the courtyard. Sometimes we had red lentil and sweet potato soup with cumin, or kawaj with beef and courgettes, or stuffed artichoke hearts or green bean stew, or parsley and bulgur salad, or</p>	<p>Ая, която беше само една година по-голяма от брат си, слагаше масата, докато държеше Сами за ръка - по това време той беше на три и важно потропваше с крак. Тя му даваше да вземе по някоя празна чиния или чаша, за да се чувства полезен. Ая имаше дълга златисторуса коса като майка си, Сами обичаше, когато Ая се навеждаше и кикотеше, дърпаше я за пружиниращите ѝ къдрици. В такива моменти всички се включвахме, дори и Фираз, който Мустафа влачеше за кльощавото рамо. До масата в двора се разнасяха горещи чинии и пъстри салати, сосове и хляб. Понякога имаше червена леща и супа от сладки картофи с кимион или телешки кавадж с тиквички, пълнени сърца от артишок или зелена яхния, магданоз, салата от булгур или спанак с кедрови ядки и нар.</p>	<p>Ая, която беше само с година по-голяма от брат си, редеше масата, повела Сами за ръка - той беше вече на три и щъкаше като малък човек с бойна задача. Тя му даваше празна чиния или чаша, за да му внуши, че помага. Ая имаше дълга златиста коса като майка си и Сами я дърпаше за къдриците, когато се навеждаше, и се кикотеше, когато кичурът се навиваше обратно като пружина. И всички се включвахме, дори и Фираз - Мустафа го хващаше за кльощавата ръка и го изтръгваше от стола, - и изнасяхме димящи съдове, цветни салати, сосове и хляб на масата в двора. Понякога ядахме супа от червена леща и сладки домати с кимион, друг път кавадж с телешко и тиквички или пълнен артишок, или яхния от зелен боб, или салата от булгур и магданоз, или спанак с кедрови ядки и нар. След това медена</p>
--	---	--

<p>spinach with pine nuts and pomegranate. Later, honey-soaked baklava and lugaimat dough balls dripping with syrup or preserved apricots in jars that Afra had prepared.</p> <p>Firas would be on his phone and Mustafa would snatch it from his hands and put it in one of the empty honey jars, but he would never really get angry with his son – there was a certain humour...</p>	<p>За десерт, баклава, сиропирана с мед, сиропиран лукаймат, или консервираните кайсии, които Афра беше приготвила. Фираз стоеше на телефона си, а Мустафа го грабваше от ръцете му и го слагаше в един от празните буркани за мед, но той никога не можеше да се ядоса истински на сина си – те се разбираха с едно особено чувство за хумор...</p>	<p>баклава и плувнал в сироп лукаймат, или компот от кайсии от бурканите, приготвени от Афра.</p> <p>Фираз си играеше на телефона, а Мустафа го откопчаваше от ръцете му и го пускаше в един от празните буркани от мед. Но никога не се ядосваше истински на сина си - всичко между тях беше на шега, дори когато враждуваха.</p>
---	--	--

Традиционната сирийска вечеря се приготвя от жените в семейството, най-вече от майката, която е свикнала да готви големи количества, тъй като семействата са многобройни. В откъса става ясно, че и Мустафа участва. Пред обществото жените в Сирия се подчиняват на мъжа, но зад стените на къщата цари матриархат. Традиционното семейство се храни на земята, като се постила голямо одеяло. Жените сервират храната по средата на одеялото, а пред всеки има индивидуална чиния. Обичайно сирийците се хранят с ръце. Основното се сервира по средата, а отстрани предварително са поставени различни мезета - хумус, различни салати, патладжани, тахан и пр. Ако семейството е традиционно и консервативно, първо се хранят по-възрастните членове от мъжки пол - бащи, дядовци, чичовци. Ако има поканени гости и семейството е много консервативно, е възможно мъжете и жените да се хранят в отделни стаи, но това все по-рядко се случва. Идеята е чуждият мъж да не гледа младите неомъжени момичета. Ръце си подават мъжете, могат и да се целунат по бузите, но на жените обичайно мъж не подава ръка, а само докосва сърцето си, ако въобще стигне до там да се поздравява отделно с жената. Жените също се целуват по бузите помежду си.

Семейната среда, която Кристи Лефтери ни представя, далеч не е така консервативна. В случая дори не съпругата Дахаб приготвя вечерята, а Мустафа. В тази част на превода за мен беше важно да пресъздам цялото това усещане за домашен уют и затова използвах думи като *кикотеше*, *пружираха*, *разнасяха горещи чинии*, *пъстри салати*. Когато четях оригинала на К. Лефтери, имах усещането, че съм там със семейството и чувам как подрънкват чаши и чинии, затова беше много важно това да се пренесе и на български. Я. Въжаров много умело е пресъздал усещането за дом и задружност. Не откривам съществени разлики с него относно превода на наименованията на храни, единствено при *sweet potato*, което преведох буквално като сладък картоф, който е характерен за сирийската кухня, докато при Я. Въжаров е сладък домати; *kawaj with beef* - Я. Въжаров е превел като *кавадж с телешко* и е използвал бележка под линия, за да обясни какво представлява: *сирийска яхния с месо и зеленчуци*, в моя вариант е *телешки кавадж с тиквички*; *lugaimat dough balls*, което Я. Въжаров е превел като *лукаймат*. Това всъщност са пържени тестени топчици, което аз също запазих като *лукаймат*; *honey-soaked baklava* - Я. Въжаров е превел медена баклава, но може би звучи неестествено, предпочетох да използвам *баклава, сиропирана с мед*. В тази част отново прецених, че е по-добре да не натоварвам текста с бележки под линия, тъй като съставките на храните не са важни за сюжетното действие.

Следващият откъс ни пренася на пазара в Халеб. Преди да започна да превеждам, потърсих информация за пазара. Всъщност, той е един от най-големите закрити пазари в Близкия изток. Състои се от дълги пресичащи се коридори, обградени от стени (подобно на Капалъ чарши в Истанбул). В коридорите са вкопани малки магазинчета от по няколко квадрата, в които се продават текстилни изделия (в даден коридор), подправки (в друг коридор), ръчно направени сапуни и други козметични продукти, стоки за бита, дрехи и пр. Пазарът работи от ранна сутрин до късна вечер. За съжаление, голяма част от него е засегната по време на военните действия и понастоящем се опитват все още да изчистят отпадъците, като има части, които вече са възстановени.⁸

⁸[https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA_%D0%B0%D0%BB-%D0%9C%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_\(%D0%A5%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B1\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA_%D0%B0%D0%BB-%D0%9C%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_(%D0%A5%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B1))

Преди войната Афра рисува картини и ги продава на пазара, в съпоставката ще обърне внимание на експресията на някои думи, тъй като е от голямо значение да се създаде усещане у читателя за съпреживяване.

<p>The art she made was amazing. She won awards for her paintings of urban and rural Syria. On Sunday mornings we would all go to the market and set up a stall, just opposite Hamid, who sold spices and tea. The stall was in the covered part of the souq. It was dark and a bit musty there but you could smell cardamom, cinnamon, aniseed and a million other spices. Even in that dim light, the landscapes in her paintings were not still. It was like they were moving, like the sky in them was moving, like the water in them was moving.</p>	<p>Създаваше невероятно изкуство. Получи награди за картините си за градския и селския живот в Сирия. В неделя сутрин всички отивахме на пазара и разполагахме щанд точно срещу Хамид, който продаваше подправки и чай. Щандът се намираше в закритата част на пазара. Беше тъмно и имаше малко мухъл, но можеше да се усети ароматът на кардамон, канела, анасон и още милион други подправки. Дори и в тази мъждива светлина, пейзажите, които Афра рисуваше, носеха живот. Сякаш небето и водата се движеха.</p>	<p>Творчеството ѝ беше удивително. Тя печелеше награди за градските и провинциалните пейзажи на Сирия, които рисуваше. Всяка неделя сутрин отивахме на пазара и вдигахме сергия срещу Хамид, който продаваше подправки и чай. Сергията беше в покритата част на сука. Там беше тъмно и въздухът беше застоял, но се усещаше ароматът на кардамон, канела, анасон и милион други подправки. Дори в мъждивата светлина пейзажите в картините ѝ не оставаха неподвижни. Сякаш се движеха, сякаш небето се движеше, сякаш водата се движеше.</p>
--	--	---

В първото изречение Я. Въжаров поставя акцент върху творчеството на Афра, върху крайния продукт, докато аз реших на преден план да е самият процес на създаване на изкуството, защото в случая Кристи Лефтери иска да покаже таланта на героинята и

магията, с която работи. Също така, Я. Въжаров е предпочел да употреби думата сук: *в покритата част на сука*; при мен е *закритата част на пазара*. Значението на сук е: *арабска дума, означаваща пазар, както и (в разширено значение) търговска част на града и (абстрактно, в икономическата теория) сферата на обмена в икономиката. Характерен е за Арабския свят.*⁹ Такъв тип думи влизат в състава на национално-културната специфика на книгата. „Уникална лексика се презентира и от епитети, сравнения, идиоми, и особено от така наречените „безеквивалентни думи“ (национално-специфични думи, липсващи в чуждата култура и език), например гулаш, токайско, палинка, чардаш, пуста, бетяр, форинт, холд и мн. др. Такива езикови единици – обозначаващи традиционно като реалии – се свързват най-вече с проблемите на превода и културата, с характера на културните различия* (в плоскостта и на два езика). Обстоятелството, че реалиите са еквивалент на термина „непреводимост“, тоест че тяхното превеждане е съпроводено с неимоверни трудности, ги характеризира като най-мъчно усвояемите езикови елементи в понятийно-категориалната сфера. Оттук и несъмненият интерес към тях в теорията и практиката на превода.“ (Йонка Найденова, 2012)¹⁰. Реалиите биват три вида: географски, етнографски и политически, като в романа на Лефтери най-много се срещат етнографските.

Както споменах в началото, има различни начини за преводи на реалии. Я. Въжаров основно транскрибира: kawaj -кавадж; souq - сук; luqaimat - лукаймат и освен това си служи с бележка под линия, за да поясни значението на думите. Това е единият подход, който е удачен, но може би няма нужда от бележка под линия, които допълнително утежняват текста.

Почти през цялото време Я. Въжаров основно се придържа към оригинала и на места откривам дословен превод, който също е сполучлив. Трябва да различаваме **буквален** от **дословен превод**, често хората смятат, че са едно и също нещо. „**Дословен превод** представлява предаване структурата на изречението без промяна на конструкцията и без съществена промяна на реда на думите. В случаите, когато българско изречение има структура, аналогична на английската, и може да се използва без нарушения на граматичните норми и логическия ход на мисли, **дословен превод** е допустим. Трудно е да се възрази срещу такива изречения, като например: Poverty is not

⁹ <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA>

¹⁰ <https://www.ozone.bg/media/pdfs/576f6729094a3.pdf>

vice. – Бедността не е порок.; The first World War had far-reaching economic, political and social consequences in all the capitalist countries of the New World. – Първата световна война е имала далечни икономически, политически и социални последици във всички капиталистични страни от Новия свят. Друго нещо е **буквалният превод**, винаги водещ или до изкривяване на оригиналната мисъл, или до нарушаване на нормите в българския език. **Буквален превод** се основава или на външната прилика на английската дума с българската (**етимологичен буквализъм**), или на използването при превода на основното и най-разпространеното значение на английската дума, без да се взема под внимание значението на цялото изказване (**семантичен буквализъм**).”¹¹

Even in that dim light, the **landscapes in her paintings were not still.**

Дори и в тази мъждива светлина, **пейзажите, които Афра рисуваше, носеха живот.**

Дори в мъждивата светлина **пейзажите в картините ѝ не оставаха неподвижни. (Я. Въжаров)**

В случая Я. Въжаров запазва структурата на изречението, без да променя реда на думите: *пейзажите в картините ѝ не оставаха неподвижни* - това той прави почти в цялата творба. По време на моята работа с книгата аз постепенно опознавах произведението, авторския стил. Едно беше сигурно - кратък изказ, точен и ясен, затова основната ми цел беше да се придържам към дължината на изреченията и да подбирям по-експресивни синоними на някои думи. Моят прочит на *картините ѝ не стояха неподвижни е картините ѝ носеха живот/ оживяваха*, тъй като за мен животът и смъртта са едни от главните герои, заедно със света на пчелите и войната. При Лефтери всичко е съпроводено с голяма болка, а за раните си човек говори изключително кратко, лаконично, но едновременно с много силна експресия, която аз искам да изразя.

При превода се сблъсках не само с нуждата от предаване на книжовния език, но и на жаргон. Имах нелеката задача да подбера подходяща лексика и стилистични средства. Жаргонът в художествените текстове в повечето случаи е от голямо значение за смисъла на текста и за посланието, което авторът цели да предаде на читателската аудитория. Според Г. Армянов „Под жаргон обикновено се разбира неформалното общуване и език, а в по-широк социолингвистичен смисъл – това е социален говор... за групите говори предпочитат английския термин *сленг* (от английски *slang*). В жаргона се акумулират диалектни и чуждоезикови елементи, за да се изрази силната експресия, най-често

¹¹ <https://prevodachi.eu/bukvalen-i-dosloven-prevod-v-ima-razlika/>

типична за младежкото общуване в неформални групи.”¹² „Преводачите имат два варианта при тълкуване на текст: да превеждат буквално или свободно. Традиционно преводът се фокусира върху стандартната форма на езика. Използването на жаргон обаче става все по-разпространено в съвременната литература, така че това е нещо, с което трябва да се справим. Има три метода, които могат да бъдат приложени за превод на жаргонни термини: омекотяване - фокусира се върху възприятието на целевия читател на текста. Езикът на текста е преведен по такъв начин, че все още има смисъл за читателя...; буквален превод - текстът се превежда дума по дума от единия език на другия. Това може да работи за някои фрази, но има много разговорни думи, които ще бъдат напълно загубени при превода...; стилистична компенсация - обратно на буквалния превод, този метод включва намиране на фраза или дума с подобно значение в целевия език и вмъкването ѝ в текста на мястото на оригиналната фраза или дума. Това е предпочитаният метод за превод на жаргонни термини или псувни в текст.”¹³

В следващия откъс ще разгледам специално думата *geezer*, която е жаргонна. Значението ѝ е: *A geezer is a descriptive word in the UK which is used to define a mans characteristics. A geezer will be found usually out side a pub with a pint in his hand on match day. They commonly like football, scrapping, beer, tea, tits, and Barry White. Geezers often acknowledge other geezers by a greeting each other by saying geezer followed by a nod and a thumbs up.* В превод на български звучи така: *Гийзър е описателна дума във Великобритания, която се използва за определяне на характеристиките на човека. В деня на мача обикновен кръчма може да бъде намерен от кръчмата с пинта в ръка. Обикновено обичат футбол, бракуване, бира, чай, цици и **Барри Уайт**. Гийзърите често разпознават други гийзъри, като се поздравяват, като казват гийзър, последвано от кимване и палец нагоре.*

При Я. Въжаров не е използван нито един от по-горе посочените методи за превод на жаргон, вместо това думата е изписана отново на английски. Мисля, че той е направил този избор, тъй като семантиката на думата би могла да се подразбере от самия контекст. Преди още да проверя значението ѝ, имах усещането, че е нещо подигравателно. Извадката от романа е от 44 стр. на оригинала и аз вече бях запозната с характера на мароканеца - герой, който е лаконичен, присмива се и често се шегува с останалите. Тази

¹² <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD>

¹³ <https://matinee.co.uk/blog/translating-slang-terms-and-colloquialisms-part-2/>

негови черти проличават и тук. Моят избор бе, когато думата се появи първоначално в разказа, да я изпиша гийзър, а непосредствено след това да я превода като *дядка/ дъртак*, за да по този начин обясня семантиката ѝ:

- *Какво правиш там, гийзър? - Мароканецът ме гледа и се усмихва широко. Говори на арабски. - В градината ли спа, гийзър? - Подаде ми ръка, беше неразбираемо силен за старец като него, стоеше здраво стъпил, докато ме дърпаше нагоре.*

- *Гийзър? – казвам смразен.*

- *Дядка – казва той и се засрамва. - Мъжът от магазина казва „гийзър“ . Означава старец.*

В таблицата се вижда следващ откъс, където вече използвам думата *дядка*:

<p>'How're you doin', geezer?'</p> <p>He says the whole sentence in English now, his dark eyes sparkling.</p> <p>'Not too bad, geezer,' I say, and force a smile. This satisfies him. He laughs with his chest and slaps his hand on his knee. I sit at the desk again and stare at my reflection in the computer screen. I touch the keyboard but I cannot bring myself to check for emails.</p>	<p>- Как си, дядка? – този път го казва на английски и тъмните му очи блестят.</p> <p>- Не е зле, дядка – казвам и се усмихвам насила. Това го задоволява. Тресе се от смях и блъска ръката си в коляното. Аз седя на бюрото отново и се вирам в отражението си в екрана на компютъра. Докосвам клавиатурата, но не смея да проверя за имейли.</p>	<p>“How`re you doin` , geezer?”. Сега казва цялото изречение на английски с искрящи тъмни очи.</p> <p>“Not too bad, geezer”, отговарям с насилена усмивка. Това го задоволява. Смее се дебелашки и се пляска по коляното. Отново сядам на бюрото и зазяпвам отражението си в компютърния екран. Плъзгам пръсти по клавиатурата, но не мога да се заставя да проверя за имейли.</p>
---	--	--

'Not too bad, geezer,' I say, and force a smile.

- Не е зле, дядка – казвам и се усмихвам насила.

“Not too bad, geezer”, отговарям с насилена усмивка.

В последното изречение отново виждаме превода на Я. Въжаров и решението му за *geezer*, но този път искам да акцентирам върху словосъчетанието *насилена усмивка*, което звучи някак неестествено. Напомня ми на тенденцията, която навлиза от английския език в българския, а именно копиране/имитиране на чуждоезикови структури: Ти много ме усмихна/ Това ме усмихва. Много по-естетично и правилно би звучало: Той ме накара да се усмихна/ Това ме кара да се усмихвам. Ако все пак решим да запазим структурата определение плюс определяемо - *насилена усмивка*, бих използвала *пресилена усмивка*.

<p>The darkness gets to me, and the way my wife smells gets to me, that mixture of rose perfume and sweat. She puts the perfume on before she goes to bed, takes the glass bottle out of her pocket and dabs it on her wrists and neck. The other residents are still talking in the living room downstairs, that strange combination of tongues. Someone laughs, and there are footsteps on the stairs. The floorboards creak, and I know it is the Moroccan man; I've come to recognise the sound of his walk. He has a particular way of pausing. It seems random at first, but there is a specific rhythm to it.</p>	<p>Тъмнината се слива с мен, а жена ми мирише на парфюм от рози, примесен с пот. Слага си парфюм преди лягане, вади стъклената бутилка от джоба си и я потупва по китките и шията. Другите хора все още се чуват да говорят в хола на долния етаж, тази странна комбинация от езици. Някой се смее, чуват се стъпки по стълбите. Дъските скърцат, сигурно е мароканецът, вече го разпознавам отдалеч. На места спира по един особен начин. Изглежда уж случайно, но има специфичен ритъм.</p>	<p>Мракът ме потиска и миризмата на жена ми ме потиска, този коктейл от розова вода и пот. Слага си парфюма, преди да си легне - вади стъкленото шишенце от джоба си и го втрива по китките и шията си. Другите обитатели все още си говорят в хола на онази странна смесица от езици. Някой се смее, на стълбището се чуват стъпки. Дъските скърцат и разбирам, че това е мароканецът - вече разпознавам походката му. Забавя се по характерен начин. Отначало се забелязва закономерност, но има специфичен ритъм.</p>
--	---	--

Чрез откъса желая да акцентирам върху това, че преводът е не само техника, а взаимодействие между езиците. От голямо значение за един добър превод е той да бъде колкото се може по-близо до оригинала, без езикът изкуствено да се насилва или negliжира. Основната задача е посланията и внушенията на оригинала да достигнат до четящата аудитория, без да бъдат изкривявани. Както споменах в началото, стилът на Кристи Лефтери се изразява в много кратки, стегнати изречения, в повечето случаи прости по състав. Четивото върви много леко и не е обременяващо. Картините в романа

са страшни, не защото показват последиците в материалния свят от войната, а по-скоро разкриват разрухата в душа и психика, които все пак някак по чудо

човек успява да съхрани. Преводът на Я. Въжаров е успешен, може би на места като читател го усеща прекалено стерилен и рамкиран. Смятам, че структурата на някои изречения би могла да се предаде на български малко по-свободно:

Слага си парфюма преди лягане, вади стъклената бутилка от джоба си и я потупва по китките и шията.

Слага си парфюма, преди да си легне - вади стъкленото шишенце от джоба си и го втрива по китките и шията си.

Уместно е използвано, че *втрива* шишенцето по китката, защото в случая то е метонимия за парфюма. Първоначално аз също се бях насочила към такъв превод, но след това се спрях на това, че *потупва* бутилката, тъй като исках да създавам усещане за самото действие на нанасянето на парфюма.

Някой се смее, чуват се стъпки по стълбите.

Някой се смее, на стълбището се чуват стъпки.

Моят водещ замисъл беше да не вземам от колорита на оригинала, но едновременно с това да използвам такива структури, които са характерни за българския език - *чуват се стъпки по стълбите* не утежнява така, както *на стълбището се чуват стъпки*.

Дъските скърцат, сигурно е мароканецът, вече го разпознавам отдалеч. На места спира по един особен начин. Изглежда уж случайно, но има специфичен ритъм.

Дъските скърцат и разбирам, че това е мароканецът - вече разпознавам походката му. Забавя се по характерен начин. Отначало се забелязва закономерност, но има специфичен ритъм

Разбирам, че; се забелязва закономерност; вече разпознавам походката му - несъмнено са правилно предадени от английски, без да се губи смисълът, но стилът на Лефтери е кратък и ясен, и като читател, за мен е ненужно изречения, които дори не носят толкова дълбок смисъл и емоция, да бъдат усложнявани. Вместо това, по-леки структури биха били по-подходящи:

разбирам, че - вероятно е, сигурно е; вече разпознавам походката му - знам тази походка, познавам тези стъпки, чувал съм тези стъпки и преди; тези стъпки са ми познати; се забелязва закономерност - равномерни са, имат ритъм.

В обобщение, и двата превода пренасят успешно духа на произведението на български език. Основните трудности по време на работа, за мен бяха свързани с превода на реалиите и някои жаргонни думи, както и това да запазя кратката структура на изреченията, тъй като тя носи красотата и флуидността на романа. Наложих се да чета за сирийската култура и да разбера повече за темперамента на хората. Смятам, че крайният вариант на моя превод е успешен, тъй като съумях да пренеса на български цялостното настроение на оригинала. Вярвам, че моят превод има принос днес, защото кара истинския читател да избере и прецени, като така трудът на преводача става видим. Книгата „Пчеларят от Алепо“ вече има два превода и това е изключително ценно за преводаческото изкуство. Те могат да послужат като изследователски корпус за тенденциите в развитието на езика.

Несъмнено Кристи Лефтери е автор, който рисува човешката травма с думи. Разказът представя изключително тежки теми, но въпреки това през цялото време се усеща полъхът на надеждата. Отношенията ми с текста преминаха през много етапи - в първия момент, го усетих абсолютно далечен, но постепенно все повече се сближавахме и синхронизирахме, докато накрая не се сработихме напълно.

Библиография:

Литература на български език:

Андрейчин, Любомир. Официален правописен речник на българския език. С.: Просвета, 2012.

Влахов, Сергей и Сидер Флорин. Непреводимото в превода. В: Изкуство на превода, С.: НК, 1969.

Карапеткова, Дария. За превода. С.: ИК „Колибри”, 2016.

Лефтери, Кристи. Пчеларят от Алепо. С.: РИВА, 2019.

Найденова, Йонка. УНГАРСКИТЕ РЕАЛИИ В КОНТЕКСТА НА КУЛТУРНИЯ ТРАНСФЕР. С.: 2012.

Чуждоезична литература:

Cohen, Michael Joseph; Dweck, Поора. Aromas of Aleppo the legendary cuisine of Syrian Jews.

Der Haroutunian, Arto. Middle Eastern cookery. 2011.

Lefteri, Christy. The beekeeper of Aleppo. 2019.

Morton, Nicholas. The Field of Blood: the Battle for Aleppo and the Remarking of the Medieval Middle East. 2019.

Онлайн източници:

<https://publishingperspectives.com/2020/04/aspen-words-names-uk-based-christy-lefteri-2020-prizewinner-covid19/>

<http://www.bookrags.com/studyguide-the-beekeeper-of-aleppo/styles.html#gsc.tab=0>

<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/05/can-afrins-bees-recover.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/Realia_%28translation%29

https://bg.wikisource.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0_%E2%84%96_6_%D0%B7%D0%B0_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B8_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81_%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B4%D0%B8_%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0

<http://www.cross.bg/broenitza-broenitzata-niva-1516856.html#.YAABVegzbIU>

[https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA_%D0%B0%D0%BB-%D0%9C%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_\(%D0%A5%D0%B0%D0%B%D0%B5%D0%B1\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA_%D0%B0%D0%BB-%D0%9C%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_(%D0%A5%D0%B0%D0%B%D0%B5%D0%B1))

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%BA>

<https://www.ozone.bg/media/pdfs/576f6729094a3.pdf>

<https://prevodachi.eu/bukvalen-i-dosloven-prevod-v-ima-razlika/>

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0>

%BD

<https://matinee.co.uk/blog/translating-slang-terms-and-colloquialisms-part-2/>

Пчеларят от Алепо

Плаша се от очите на жена ми. Тя не вижда, но и никой не може да прозре в нея. Виж ги, същински камъни – сиви, морски камъни. Погледни я. Как само е седнала на крайчеца на леглото, нощницата ѝ захвърлена на пода, а тя си играе с топчето на Мохамед, докато чака да я облека. Полага ми се време колкото да си сложа ризата и панталона, писнало ми е да я обличам. Погледнете гънките на корема ѝ - с цвят на пустинен мед, който тъмнее в свивките, по кожата на гърдите ѝ се спускат редица фини сребристи линии, върховете на пръстите ѝ са нарязани там, където някога гънките линии на отпечатъците ѝ са били в синя, жълта или червена боя. Смехът ѝ преди бе златен, можеше не само да се чуе, но и да се види. Погледнете я добре и я запомнете, защото тя чезне.

- Снощи сънищата ми бяха много объркани – казва тя. Изпълваха цялата стая – очите ѝ са вперени някъде вляво от мен. Повръща ми се.

- Какво означава това?

- Бяха пръснати на парчета. Сънищата ми бяха навсякъде. Не знаех дали бях будна или сънувах. Сякаш рояк пчели изпълваше стаята. Не можех да дишам. Събудих се и си помислих: „моля те, не ме оставяй гладна“.

Объркан съм, като гледам лицето ѝ. Все така безизразно е. Не ѝ казвам, че сега единственото нещо, което сънувам, е убийство, сънят винаги се повтаря: аз и мъжът, аз държа бухалката и ръката ми кърви, няма никой, той е проснат на земята, а над него се

издигат дърветата – опитва се да ми каже нещо, но не мога да чуя.

- Боли ме – казва тя.

- Къде?

- Зад очите – много остра болка.

Коленича и я поглеждам в очите. Безизразната им празнота ме ужасява. Изваждам телефона от джоба и ги осветявам с фенерчето. Зениците се разширяват.

- Виждаш ли изобщо нещо? – питам я

- Не.

- Дори сянка или лека промяна в цвета?

- Само черно.

Прибирам обратно телефона и се отдръпвам от нея. Откакто дойдохме тук, тя става все по-непоносима. Сякаш душата ѝ се изпарява.

- Ще ме завадеше ли при лекаря? – казва тя. - Болката е непоносима.

- Разбира се - казвам. - Скоро.

- Кога?

- Още щом вземем документите.

Радвам се, че Афра не може да види това място. Странният начин, по който летят чайките, щеше да ѝ хареса. В Алепо бяхме далеч от морето. Сигурен съм, че би искала да види тези птици, а може би и брега, все пак е отраснала до морето, докато аз съм от източната част на Алепо, където градът и пустинята се срещат.

Когато се оженихме, тя дойде да живее при мен, на Афра толкова много ѝ липсваше морето, че започна да рисува вода във всякакви форми, виждаше я навсякъде. В целия регион на Сирия, зад сухите плата, има оазиси, потоци и реки, които се вливат

в блата и малки езера. Преди Сами да се появи, просто следвахме водата, а Афра я рисуваше в масла. Има една картина на река Куейк, която бих искал да видя отново. Тя направи реката да изглежда като водна буря, вилнееща из градския парк. Пейзажите бяха начинът на Афра да вижда истината. Картината с мрачната река ми напомня, че се боря да съм жив. На тридесет километра южно от Алепо реката престава да се бори в суровата сирийска степ и се изпарява в блатата.

Плаша се от очите ѝ. Влажните стени, всички тези кабели по тавана, билбордовете - не съм сигурен как би понесла всичко това, ако можеше да го види. Билбордът гласи, че сме твърде много и този остров ще рухне под тежестта ни. Радвам се, че е сляпа. Знам как звучи! Ако можех да ѝ дам ключ за врата към друг свят, тогава бих бил щастлив тя да прогледне. Но трябва да е свят, много различен от този. Някъде, където слънцето просто изгрява, гали стените на древния град, а зад тях са кварталите, подобни на клетки, къщите и апартаментите, хотелите и тесните алеи, откритият пазар, където хиляди колиета висят и заслепяват с блясъка си, а по-далеч, в пустинята, всичко е златно и червено.

Сами щеше да е там, да се усмихва и да тича по алеите с протритите си маратонки, като стиска в ръка парите, на път към магазина за мляко. Гледам да не мисля за Сами. Но Мохамед? Все още чакам да намери писмото и парите, които оставих под буркана с „Нутела“. Вярвам, че някоя сутрин ще се почука на вратата и като отвори, той ще е там, а аз ще го попитам: „Но как стигна дотук, Мохамед? Как разбра къде да ни намериш?“

Вчера зърнах отражението на едно момче в запареното огледало на общата баня. Беше с черна тениска, но когато се обърнах, разбрах, че всъщност беше мъжът от Мароко, седнал на тоалетната и пикае.

- Трябва да заключвате вратата - каза той на неговия си арабски.

Не си спомням името му, единствено знам, че е от село близо до Таза, в подножието на планината Риф. Снощи ми каза, че може да го изпратят в обособения център на място, наречено „Ярлс Уд“ – жената от социалните му споменала. Мой ред е да се видя с нея днес следобед. Мароканецът твърди, че е много красива, изглеждала като танцьорка от Париж, с която той правил любов в хотел в Рабат, много преди да се ожени за жена си. Той ме попита за живота в Сирия. Разказах му за пчелите ми в Алепо.

Вечерите хазайката ни носи чай с мляко. Мароканецът е стар, може би на около осемдесет, дори деветдесет. Изглежда и мирише така, сякаш е направен от кожа. Чете „Как да бъдеш британец“ и понякога се усмихва мазно на себе си. Държи телефона си в скута и спира в края на всяка страница, за да провери дали някой не го търси, но никой никога не го търси. Не знам кого чака и как е дошъл тук, не знам защо изобщо е предприел това пътуване на такъв късен етап от живота си, изглежда като човек, който чака да умре. Мрази начина, по който мъжете, които не са мюсюлмани, пикаят прави.

Десетина от нас сме в пансиона на брега на морето и чакаме, всички сме от различни краища на света. Може да ни задържат, а може и да ни отпратят, макар че нямаме особен избор. По кой път да поемеш, на кого да се довериш, дали да замахнеш с бухалката отново и да убиеш човек. Тези неща са в миналото. Скоро ще се изпарят като реката.

Взимам абаята на Афра от закачалката в гардероба. Тя чува и протяга ръцете си. Изглежда някак по-възрастна, но се държи така, сякаш е дете. Косата ѝ е като пясък, откакто я боядисахме за снимките, арабското избледня. Правя я на кок, увивам я с хиджаба около главата ѝ, закрепям го с фибички, а тя насочва пръстите ми както винаги.

Жената от социалните ще бъде тук в 13 ч., срещите с нея винаги се разиграват в кухнята. Тя ще ни подпитва как сме стигнали до тук и ще търси начини да ни прогони. Едно знам със сигурност - ако кажа правилните неща и я убедя, че не съм убиец, тогава ще останем, защото сме късметлии, дошли от най-лошото място на света. При Мароканеца е по-заплетено, ще трябва да се постарает повече. Сега седи в дневната до стъклените врати, държи в ръцете си бронзов джобен часовник и го затопля, сякаш е яйце, което е на път да се излюпи. Втрещил се е в него и чака. Какво? Той ме забелязва и ми казва:

- Няма да стане, разбираш ли ме? Отдавна спря в друго време.

Държи го за проблясващата верижка, като го люлее внимателно - замръзнал часовник, направен от бронз – цветът на града, намиращ се малко по-далеч от тук. Живеехме на хълм в едно бунгало с две спални. От такава височина очите ни виждаха цялата разнолика архитектура, от красивите куполи и минаретата, та чак до Цитаделата.

През пролетта беше приятно да се стои на верандата; усещахме аромата на почвата

от пустинята и наблюдавахме залязващото слънце. През лятото обаче предпочитахме да сме вътре на вентилатор, слагаме си мокри кърпи на главите и си топяхме краката в леген със студена вода, защото наоколо беше като във фурна.

През юли земята се напукваше, но специално в нашата градина имахме кайсии и бадеми, лалета, ириси и ведрици. Когато реката пресъхна, слизах до напоителното езеро, откъдето пълнех вода за градината, за да я опазя жива. До август сякаш се мъчих да съживя труп, виждах само как всичко умира и се слива със земята. Когато беше по-хладно, се разхождахме и наблюдавахме соколите да се издигат високо в небето, отпразни се към пустинята.

Имах четири кошера в градината, скупчени един върху друг, останалите бяха в полските покрайнини в източната част на Алепо. Мразех да съм далеч от пчелите. Сутрин се събуждах рано, преди изгрев, преди мюезинът още да се е молил. Изминавах тридесет мили до пчелините и пристигах точно когато слънцето изгряваше - полята бяха огрени от светлината, чуваше се само жуженето на пчелите.

Пчелите бяха едно идеално устроено общество, малък рай сред хаоса. Пчелите-работнички, пътували надлъж и нашир, стигаха до най-отдалечените полета в търсене на храна. Те събираха нектар от лимоновы цветове и детелина, семена от черна челебитка и анасон, евкалипт, памук, трън и хедър. Аз се грижех за пчелите, подхранвах ги, проверявах какво е състоянието на кошерите и дали имат паразити. По едно време строях нови, разделях колониите или отглеждах пчели-майки – вземах ларвите от друга колония и наблюдавах как сестрите ги хранят с пчелно млечице.

По-късно, по време на събиране на реколтата, отивах при кошерите, за да видя колко мед са произвели пчелите, след това слагам питите в центрофугата и пълнех гърненцата, като остъргвах остатъците и събирах течното злато. Моя работа беше да се грижа пчелите да бъдат здрави и силни, докато те имаха задачата да правят мед и да опрашват земята, за да ни опазят живи.

Братовчед ми Мустафа беше този, който ме въведе в света на пчелите. Баща му и дядо му са били пчелари в зелените долини, западно от Антиливанската планина. Мустафа беше истински гений със сърце на малко момче. Учи и стана професор в Дамаския университет, занимаваше се с изследване на точния състав на меда. Тъй като

постоянно пътуваше между Дамаск и Алепо, настоя аз да се грижа за пчелините. Научи ме на много неща за поведението на пчелите и това как да ги манипулирам. Тукашните пчели ставаха агресивни от жегата, но той ми показа как да ги разбирам.

През лятото университетът затвори и Мустафа дойде да работи с мен в Алепо по цял ден, двамата се трудехме усилено, толкова много часове, че накрая не само мислехме като пчелите, но и се хранехме като тях! Ядохме прашец, смесен с мед, за да ни държи в жегата.

По времето, когато бях на двадесет години и все още нов в занаята, кошерите ни бяха направени от растения, смесени с кал. По-късно заменихме корковите дънери и похабените теракотени кошери с дървени кутии - скоро след това имахме над петстотин колонии! Произвеждахме поне десет тона мед годишно. Огромното количество пчели ме караше да се чувствам жив. Когато бях далеч от тях, сякаш една невероятна емоция изчезваше. Години по-късно Мустафа отвори магазин в новата част на града. Освен мед, той продаваше козметика на медена основа, кремове с богат сладникав аромат, сапуни и продукти за коса, направени от нашите пчели. Той отвори този магазин за дъщеря си. Въпреки че е била малка по това време, тя вярвала, че като порасне, ще учи земеделие точно както баща си. Мустафа нарече магазина „Раят на Ая” и обеща, че ако учи усилено, това един ден ще бъде нейно. Тя обичаше да идва, да помирисва сапуните и да нанася от кремове по ръцете си. Беше интелигентно момиче за крехката си възраст, помня как веднъж каза: „Ето, така щеше да ухае светът, ако нямаше хора.”

Мустафа никога не се е стремил към спокоен живот. Той винаги се опитваше да прави повече и да учи повече. Никога не съм виждал това в друго човешко същество. Без значение колко далеч стигахме – дори когато имахме важни клиенти от Европа, Азия и залива – аз бях този, който се грижеше за пчелите, този, на когото се довери. Казваше, че притежавам чувствителност, която на повечето мъже липсва, че усещам ритъма на пчелите. Той беше прав. Научих се да ги слушам и им говорех, сякаш всички те заедно са един дишащ организъм с общо сърце, защото, виждате ли, пчелите работят в синхрон. Дори когато в края на лятото пчелите работници убиват търтеите, те продължават да са едно цяло, за да съхранят хранителните ресурси. Общуват помежду си чрез танц. Отне ми години да ги разбера, докато един ден успех и светът за мен вече не изглеждаше и не звучеше по същия начин.

Но с течение на годините пустинята бавно растеше, климатът ставаше все по-суров, реките съхнеха, а фермерите се бореха; единствено пчелите устояваха на сушата.

- Виж тези малки воини – казваше Афра в дните, когато идваше да посети пчелините със Сами, сгущен в ръцете ѝ като малък вързоп. - Виж ги, все още работят дори когато всичко наоколо умира!

Афра винаги се молеше за дъжд, защото се страхуваше от пясъчните бури и сушата. Когато се задаваше буря, ние виждахме от верандата как небето над града потъмняваше в лилаво, а сетне дълбоко свистене отекваше в атмосферата, Афра обикаляше из къщата, като затваряше всички врати, и тряскаше прозорците и кепенците.

Всяка събота отивахме на вечеря в къщата на Мустафа. Дахаб и Мустафа готвеха заедно, той измерваше всяка съставка и подправка на везната, сякаш една малка грешка би развалила цялото ядене. Дахаб бе висока жена, на ръст почти колкото мъжа си, тя заставаше до него и поклащаше глава, както правеше с Фираз и Ая.

- Побързай – казваше тя, – по-бързо! Ако продължаваш така, може и да ядем другата събота.

Той си жужеше, докато готвеше, и спираше на всеки двадесет минути, за да пуши в двора под разцъфналите дървета, като хапеше и смучеше края на цигарата си.

Отивах при него, но в такива моменти той притихваше, очите му блещукаха от топлината в кухнята, а мислите му бяха някъде далеч. Мустафа започна да се страхува за най-лошото преди мен, виждах тревогата изписана на лицето му.

Те живееха на долния етаж, а съседните блокове ограждаха вътрешния двор от три страни, така че винаги да е хладно и сенчесто. Звучите, идващи от балконите, се спускаха към нас – откъслечни разговори, музика, едва доловимо мърморене от телевизорите. В двора имаше лозя, натежали от грозде, и пергола от жасмин, покриваща цяла една стена, а на отсрещната - рафт с празни буркани и резени медена пита.

По-голямата част от двора беше заета от метална градинска маса, разположена точно под лимоненото дърво, но имаше хранилки за птици по краищата и малка зеленчукова пътечка, където Мустафа пробваше да отглежда билки. Повечето увехнали, защото нямаше достатъчно слънчева светлина. Наблюдавах братовчед ми как стискаше един лимонов цвят между пръстите си и вдишваше аромата.

По това време, по време на тихата съботна вечер, премисляше, умът му никога не можеше да си почине, никога не застиваше.

- Представяш ли си какво би било да имаш различен живот? - попита ме той в една от тези вечери.

- Какво искаш да кажеш?

- Понякога се плаша, като си помисля как животът може да върви по един или друг начин. Ами ако работех в офис? Ами ако беше послушал баща ти и се беше озовал в неговия магазин? Имаме много за какво да сме благодарни.

Не казах нищо. Докато при мен животът можеше да поеме в съвсем друга посока, то за Мустафа нямаше шанс да се озове в офис. Не, неговите мрачни мисли идват от някъде другаде, сякаш вече е изпитал страха да изгуби всичко, сякаш някакво ехо от бъдещето му прошепваше нещо в ухото.

Мустафа се дразнеше, че синът му Фираз никога не ставаше от компютъра да помогне с храната.

- Фираз! – провикваше се Мустафа навръщане от кухнята. - Стани, преди да си се сраснал със стола!

Но Фираз, облечен с тениска и шорти, оставаше да седи на плетения стол в хола. Той беше 12-годишен, с дълго лице и леко поизраснала коса, и когато се усмихваше напук на баща си, приличаше на пустинната хрътка Салуки.

Ая, която беше само една година по-голяма от брат си, слагаше масата, докато държеше Сами за ръка - по това време той беше на три и важно потропваше с крак. Тя му даваше да вземе по някоя празна чиния или чаша, за да се чувства полезен. Ая имаше дълга златисторуса коса като майка си, Сами обичаше, когато Ая се навеждаше и кикотеше, дърпаше я за пружиниращите ѝ къдрици. В такива моменти всички се включвахме, дори и Фираз, когото Мустафа влачеше за кльоцовото рамо. До масата в двора се разнасяха горещи чинии и пъстри салати, сосове и хляб. Понякога имаше червена леща и супа от сладки картофи с кимион или телешки кавадж с тиквички,

пълнени сърца от артишок или зелена яхния, магданоз, салатата от булгур или спанак с кедрови ядки и нар.

За десерт – баклава, сиропирана с мед, сиропиран лукаймат или консервираните кайсии, които Афра беше приготвила. Фираз стоеше на телефона си, а Мустафа го грабваше от ръцете му и го слагаше в един от празните буркани за мед, но той никога не можеше да се ядоса истински на сина си – те се разбираха с едно особено чувство за хумор дори когато се караха помежду си.

- Кога ще ми го дадеш? – питаше Фираз.

- Когато завали сняг в пустинята.

И докато станеше време да се сервира кафето, телефонът щеше да е обратно от буркана в ръцете на Фираз.

- Следващия път, Фираз, няма да го сложа просто в празния буркан!

Мустафа се чувстваше щастлив, когато готвеше или ядеше. По-късно, като слънцето се скри и ароматът на нощен жасмин ни обля, въздухът стана неподвижен и плътен, лицето на Мустафа посърваше и така разбирах, че той мисли - тишината и тъмнината на нощта отново му нашепваха от бъдещето.

- Какво има, Мустафа? – попитах го аз една вечер, докато Дахаб и Афра зареждаха миялната след вечеря. Процъфтяващият смях на Дахаб разпръскваше птиците покрай сградите и високо в нощното небе. - Напоследък не изглеждаш на себе си.

- Политическата ситуация не върви на добре – каза той.

Знаех, че е прав, макар че никой от нас не искаше да говори за това. Той заби цигарата, за да я загаси, и избърса очите си с опакото на ръката. - Нещата ще стават все по-зле. Всички го знаем, нали? Но ние се опитваме да продължим да живеем както преди.

Решителността, с която тъпчеше тестените топки в устата си, трябваше да е доказателство за истинността на това, което казваше. През юни 2010 г. гражданската война едва започваше с протестите в Дамаск, което доведе до вълнения и насилие в Сирия. Вероятно съм погледнал надолу в този момент и може би той видя притеснението

на лицето ми, защото когато вдигнах очи, се усмихваше.

- Знаеш ли какво, защо не измислим още рецепти за Ая? Имам някои идеи – евкалиптов мед с лавандула!

И очите му блещукаха, докато обмисляше новия си сапунен продукт, извика на Ая да донесе лаптопа си навън, така че заедно да изработят точната композиция. Въпреки че Ая бе едва на тринадесет, Мустафа беше решен да бъде неин учител. Ая си играеше със Сами – как само я обичаше той! Винаги отчаяно искаше да е залепен до нея, сканираше я с големите си сиви очи. Досуц като тези на майка му. Камък. Или пък като цвета на очите на новороденото, преди да станат кафяви, само че неговите не са се променили, нито пък са станали по-сини. Сами следваше Ая навсякъде, висеше за полата ѝ, а тя често го вдигаше нависоко, за да му покаже птиците в хранилките, насекомите и гущерите, които пълзяха по стените и по бетонирания двор.

За рецептите Мустафа и Ая обсъждаха пигментите, киселините и минералите във всеки вид мед, за да създадат перфектната комбинация. След това изчисляваха захарната плътност, гранулирането, склонността за абсорбиране на влагата от въздуха и срока на трайност. Давах им някакви идеи и те ги приемаха на драго сърце, но умът на Мустафа работеше бързо като пчела. Идеите бяха негови, докато аз бях този, който направи така, че всичко това да се реализира.

В онези вечери, с кайсиевите сладкиши и миризмата на нощен жасмин, Фираз на компютъра и Ая до нас със Сами на ръце, докато ѝ лапа косата, смехът на Афра и Дахаб, който ехтеше от кухнята - през онези нощи, бяхме все още щастливи. Животът беше достатъчно близък до нормалния за нас, за да забравим съмненията си или поне да ги държим заключени някъде в тъмните дълбини на нашите умове, докато планирахме бъдещето.

Когато за първи път започнаха проблемите, Дахаб и Ая си тръгнаха. Мустафа ги убеди да заминат без него. Когато страховете му започнаха да се потвърждават, той много бързо направи план, но се налагаше да остане още малко, за да се грижи за пчелите. Тогава си мислех, че това е твърде прибързано, както и смъртта на майка му, когато е бил дете – оставила му е отпечатък за цял живот, доколкото го познавах – някак

си това го караше да се грижи за жените в живота си. Като резултат, Дахаб и Ая бяха сред първите, които напуснаха квартала и за щастие се спасиха от това, което предстоеше. Мустафа имаше приятел в Англия, професор по социология, който се беше преместил там преди години по работа. Този човек му се обади и го извика в Обединеното кралство. Той беше убеден, че положението ще се влоши. Мустафа даде на жена си и дъщеря си достатъчно пари за пътуването, а той остана в Сирия с Фираз.

- Не мога просто така да изоставя пчелите, Нури – каза той една вечер, докато прокарваше голямата си ръка по лицето и брадата, сякаш се опитваше да изтрие угриженото изражение, което напоследък имаше. - Пчелите са нашето семейство.

Преди нещата наистина да се влошат, Мустафа и Фираз идваха на вечеря - сядяхме на верандата и гледахме града под нас, чуваха се гърмежите на бомбите в далечината и виждахме как димът се издига в небето. По-късно, когато ситуацията се влоши, започнахме да говорим за заминаване заедно. Събирахме се около моя светещ глобус в полумрака на ранната вечер, а Мустафа проследяваше с пръст пътуването, на което бяха Дахаб и Ая. Беше им по-лесно. В дебел кожен портфейл той имаше имената и номерата на различни контрабандисти. Проверихме сметките, финансите, изчислихме възможната цена на бягството ни. Разбира се, беше трудно да се предвиди, защото контрабандистите от нищото променяха цените, но имахме план, а Мустафа обичаше планове, списъци и маршрути. Те го караха да се чувства в безопасност. Но знаех, че това е само разговор. Мустафа не беше готов да остави пчелите.

В една късна лятна нощ вандали унищожиха кошерите. Подпалиха ги, а когато сутринта отидохме при пчелините, от тях не беше останало почти нищо. Пчелите бяха умрели и цялото поле се чернееше. Никога няма да забравя мълчанието, тази дълбока, безкрайна тишина. Без облаците от пчели над полето, ние бяхме изправени пред тишината на светлината и небето. В този момент, когато стоях накрая на полето, където слънцето се прокрадваше през разрушените кошери, усещах празнотата, шумът на тишината ме връхлиташе с всяко вдишване. Мустафа седна наред полето с кръстосани крака и затворени очи. Обикалях наоколо, като оглеждах земята за живи пчели и ги настъпвах, защото те нямаха кошери или колония. Повечето от кошерите се бяха разпаднали напълно, а няколко стояха като скелети, чийто номера все още личаха: дванадесет, двадесет, сто двадесет и едно – колониите на баба, майка и дъщеря. Знаех

това, защото самият аз бях разпределил кошерите. Три поколения пчели. Но от тях вече нямаше и следа. Отидох у дома и сложих Сами в леглото, седнах за известно време до него, докато той спеше, след това излязох на верандата и гледах притъмняващото небе с мрачния град под него.

В подножието на хълма минаваше Куейк. Последният път, когато видях реката, беше пълна с боклуци. През зимата изваждаха телата на мъже и момчета. Ръцете им бяха вързани. Главите им в куршуми. Беше зимен ден в Бустан ал-Каср, в южния квартал гледах как изваждат телата. Видях как ги положиха в двора на едно старо училище. В сградата беше тъмно и в една кофа с пясък горяха свещи. Жена на средна възраст, коленичила на пода до друга кофа, пълна с вода. Тя щеше да почисти лицата на мъртвите мъже, за да могат жените им да ги разпознаят, когато дойдат да ги търсят. Ако бях един от мъртвците в реката, Афра щеше да изкачи планини, за да ме намери. Тя би стигнала до дъното на реката, но това беше преди да я ослепят.

Преди войната Афра беше различна. Тя непрекъснато сътворяваше някаква бъркотия. Например, ако печеше нещо, всичко ставаше в брашно, дори и Сами. Когато рисуваше, не беше по-различно. А да не говорим и ако Сами рисуваше, още по-лошо, сякаш целеха стаята с четките. Дори когато говореше, тя беше хаотична, каже една дума, после друга, накрая я върне обратно и изплюе нещо друго. Понякога даже се сепваше. Когато се смееше, се смееше толкова силно, че цялата къща се тресеше.

Но когато беше тъжна, мрак обземаше целия ми свят. Нямах избор. Тя беше по-силна от мен. Плачеше като дете, смехът и бе камбанен звън, а усмивката ѝ, най-красивата, която съм виждал. Може да се кара с часове, без да си поеме дъх. Афра обичаше, мразеше и вдишваше от света, сякаш беше роза. Затова я обичам повече от живота.

Създаваше невероятно изкуство. Получи награди за картините си за градския и селския живот в Сирия. В неделя сутрин всички отивахме на пазара и разполагахме щанд точно срещу Хамид, който продаваше подправки и чай. Щандът се намираще в закритата част на пазара. Беше тъмно и имаше малко мухъл, но можеше да се усети ароматът на кардамон, канела, анасон и още милион други подправки. Дори и в тази мъждива светлина, пейзажите, които Афра рисуваше, носеха живот. Сякаш небето и водата се движеха.

Трябваше да видите как се държеше с клиентите, които идваха на сергията - бизнесмени и жени, главно от Европа и Азия. В тези моменти тя седна тихо със Сами на коляното ѝ, втренчваше поглед в клиентите, когато се приближаваха към някоя картина и вдигаха очилата си, ако имаха такива, след това толкова отстъпваха назад, че стигаха до клиентите на Хамид, и се застопяваха там. Често купувачите питаха: „Вие ли сте Афра?“, а тя отговаряше: „Да, аз съм“. И това бе достатъчно. Продадено.

В нея се криеше цял един свят и клиентите усещаха това. Съзерцаваха картината, след това поглеждаха Афра и сякаш вече знаеха всичко за нея. Душата ѝ бе необятна като полетата, пустинята, небето, морето и реките, които тя рисуваше, и също толкова загадъчна. Винаги имаше какво ново да науча, и колкото и да знаех, не беше достатъчно, исках повече. Но в Сирия има една поговорка: „В човека, когото познавате, се крие човек, който не познавате.“ Обичах я от деня, в който я срещнах на сватбата на големия син на братовчед ми Ибрахим в хотел „Дама Роуз“, Дамаск. Носеше жълта рокля и копринен хиджаб. Очите ѝ не бяха сини като морето или небето, а индигови като реката Куейк, с кафяви и зелени отънъци. Помня нощта на сватбата ни, две години по-късно, и как искаше да ѝ сваля хиджаба. Махнах фибите внимателно една по една, свалих хиджаба и видях за първи път дългата ѝ черна коса, беше тъмна като беззвездна нощ в пустинята.

Но това, което най-много обичах в нея, беше смехът ѝ. Тя се смееше, сякаш никога нямаше да умре.

Когато пчелите умряха, Мустафа беше готов да напусне Алепо. Тъкмо бяхме на тръгване, когато Фираз изчезна и се наложи да го чакаме. Мустафа почти не говореше, умът му бе напълно зает да си представя всякакви неща. Често си мислеше къде може да е Фираз. „Вероятно е отишъл да търси приятелите си, Нури“ или „Може би не успява да напусне Алепо – скрил се е някъде, за да не заминем“, а веднъж дори каза:

„Може би е умрял, Нури. Може би синът ми е мъртъв“.

Багажът ни беше опакован и бяхме готови, но дните и нощите минаха без следа от Фираз. Мустафа работеше в една морга в изоставена сграда, където записваше детайлите и причините за смъртта – куршуми, шрапнели, експлозия. Беше странно да го видя затворен там, далеч от слънцето. Имаше една черна книга, работеше денонощно и записваше с едно моливче подробностите за мъртвите. Когато намираше документи за

самоличност на самите трупове, работата му се улесняваше, а иначе вписваше отличителни черти като цвета на косата или очите, специфичната форма на носа, луничка на лявата буза. Мустафа правеше това до онзи зимен ден, когато доведоха сина му от реката. Разпознах мъртвото момче на плочите в двора на училището. Помолих двама мъже с кола да ми помогнат да закарам тялото в моргата. Когато Мустафа видя Фираз, той ни помоли да го оставим на масата, после затвори очите на момчето си и стоеше дълго, замръзна, като държеше ръката му. Стоях на вратата, докато другите мъже си тръгваха, звук от двигател, отдалечаваща се кола, а после само тишина, от прозореца над масата лъч светлина освети момчето, а Мустафа продължаваше да стиска ръката му. За известно време не се чуваше нито звук, нито бомба, птица или дъх.

После Мустафа се отдалечи от масата, сложи очилата си, внимателно подостри малкия молив с нож, седна на бюрото си, отвори черната книга и написа:

Име – Моето красиво момче.

Причина за смъртта – Този сбъркан свят.

И това беше последният път, когато Мустафа записва имената на мъртвите.

Точно седмица след това, Сами беше убит.

Жената от социалните казва, че е тук, за да ни помогне. Казва се Луси Фишър и изглежда впечатлена, че мога да говоря английски толкова добре. Разказвам ѝ за работата си в Сирия, за пчелите и колониите, но съм сигурен, че не ме слуша. Погълната е от документите.

Афра не желае дори да я погледне. Ако не знаеше, че е сляпа, човек щеше да си помисли, че гледа през прозореца. Днес има малко слънце и отразява ирисите ѝ, като ги прави да изглеждат воднисти. Ръцете ѝ, скръстени върху кухненската маса, а устните здраво стиснати. Знае английски, колкото да се включи в разговора, но не желае да говори с никого, освен с мен. Единствено я чух да говори с Ангелики. Ангелики, от чиито гърди течеше мляко. Чудя се дали е успяла да намери изход от тези гори.

- Как е престоят Ви, г-н и г-жа Ибрахим? - Луси Фишър, с големите си сини очи и очила със сребърен кант, преглежда документите, сякаш там се крие отговорът. Опитвам се да разбера какво е писал мароканецът.

Тя ме поглежда и от лицето ѝ блика топлина.

- Намирам го за много чисто и безопасно - казвам - в сравнение с други места. -

Не ѝ казвам за другите места, за мишките и хлебарките в нашата стая. Боя се, че ще звуча неблагоприятно.

Тя не задава много въпроси, но обяснява, че скоро ще бъдем интервюирани от имиграционен служител. Побутва очилата си на носа и ме успокоява с мек и точен глас, че след като получим документите като доказателство, че сме бежанци, Афра ще може да отиде на лекар за болката в очите. Тя поглежда Афра и аз забелязвам, че Луси Фишър държи ръцете си по същия начин. Има нещо странно в това. После ми даде няколко документа. Пакет от Вътрешното министерство: информация за подаване на молба за убежище, допустимост, бележки за проверка, бележки за процеса на интервюто. Прочитам ги набързо, докато тя търпеливо ме наблюдава.

„За да остане човек в Обединеното кралство като бежанец, трябва да е подложен на преследване и да не може да живее безопасно във всяка част от неговата страна.“

- Всяка част? – казвам аз. - Ще ни преместите ли?

Тя се мръщи, дърпа по кичур от косата си, а устните ѝ се стягат, сякаш е яла нещо ужасно.

- Това, което трябва да направите сега, е да си изясните историята. Помислете какво ще кажете на имиграционния. Уверете се, че всичко е ясно и съгласувано.

- Но ще ни върнете ли в Турция или Гърция? Какво означава преследването за вас?

Казвам го по-силно, отколкото исках и ръката ми се разтреперва. Забърсвам плътната линия от удебелена кожа и червен плат, спомням си за ръба на ножа; виждам лицето на Луси Фишър размазано, ръцете ми треперят. Разкопчавам си най-горното копче. Опитвам се да държа ръцете си неподвижни.

- Горещо ли е тук? – питам аз.

Тя казва нещо, но не мога да я чуя, виждам само, че устните ѝ се движат. После се изправя, а Афра се мести мести нервно до мен. Чува се течаща вода. Бърза река. Но виждам блясък, като острия край на ножа. Луси Фишър затваря крана, върви към мен, слага чашата в ръцете ми и я приближава към лицето ми, сякаш съм дете. Изпивам всичката вода и тя сяда. Вече я виждам ясно, изглежда уплашена. Афра държи ръката си на крака ми.

Небето се раздира. Вали. Пороен дъжд. По-лошо дори от Лерос, където земята е била напоена с дъжд и море. Осъзнавам, че тя говори, чувам гласа ѝ през дъжда, чувам думата „враг“, тя ме гледа намръщено, а бялото ѝ лице се зачервява.

- Извинете, какво казахте? – питам аз.

- Казах, че сме дошли, за да ви помогнем колкото можем.

- Чух думата „враг“ – отвърнах аз.

Тя изправя раменете си назад и прехапа устни, поглежда отново към Афра, по гневния пламък на лицето и очите ѝ виждам за какво говореше мароканецът. Но тя не е ядосана на мен, защото не може да ме види.

- Всичко, което казах беше, че не съм твой враг. - Усещах разкаянието в гласа ѝ, не биваше да го казва, но ѝ се изплъзна от напрежението, личи си по начина, по който играе с кичура си коса. Но думите все още отекват в стаята, дори когато събира нещата си и говори на Афра, която леко поклаща глава като признание за присъствието ѝ. - Надявам се, че сте добре, господин Ибрахим – каза тя, като тръгваше.

Искаше ми се да зная кой беше моят враг.

По-късно излизам в бетонирания двор и сядам на стола под дървото. Спомням си как жужаха пчелите, шума на мира, почти мога да помириша меда, лимоновия цвят и анасона, но това изведнъж се заменя от кухия мирис на пепел.

Има бръмчене. Не е колективният звук на хилядите пчели в кошерите, а просто бръмчене. На земята до краката ми има пчела. Като се вгледам отблизо, виждам, че тя

няма крила. Подавам ръката си и тя пропъзлява по пръста ми, като се приближава към дланта ми – пчела, пухкава като меко топче, с широки ленти в жълто и черно и дълъг език, завит под тялото ѝ. Тя пълзи по задната част на китката ми, затова я взимам вътре с мен, сядам в креслото и я гледам как се настанява в ръката ми, готова за сън. В хола хазяйката ни носи чай с мляко. Тази вечер има много хора. Повечето жени са си легнали, освен една, която шепне на фарси на мъжа до нея. От начина, по който носи хиджаба, предположих, че вероятно е от Афганистан.

Мароканецът сърба чая като най-хубавото нещо, което някога е опитвал. Прехапва си устните след всяка глътка. Проверява телефона си от време на време, затваря книгата си и я докосва с длан, все едно е главата на дете.

- Какво е това в дланта ти? – пита той.

Държа ръката си така, че да може да вижда пчелата.

- Няма крила – казвам му аз. Подозирам, че има деформация на крилата.

-Знаеш ли, че в Мароко има меден път. Хората идват от цял свят да опитат меда ни. В Агадир има водопади и планини и много цветя, които привличат хора и пчели. Чудя се какви ли са тези британски пчели. - Той се навежда по-близо да погледне по-добре, вдига ръката си, сякаш ще я погали с пръста си все едно е малко куче, но се отказва. - Жили ли? - казва той.

- Може, да

Прибира ръката си в скута.

- Какво ще правиш с нея?

- Нямам много избор. Ще я пусна навън. Едва ли ще оцелее за дълго - прогонена е от колонията си, защото няма крила.

Той гледа през стъклените врати в двора, който представлява малък площад с бетонни плочи и едно черешово дърво в средата.

Ставам и опирам лицето си в стъклото. Часът е девет, а слънцето току-що залязва. Черешовото дърво е високо и се чернее на фона на светещото небе.

- Сега е слънчево, но след три минути ще завали. Пчелите не излизат на дъжда. Никога не биха го направили, а тук вали седемдесет процента от времето.

- Мисля, че английските пчели са различни – казва той.

Когато се обръщам към него, той се усмихва. Не ми харесва, че ме намира за забавен.

Има баня на долния етаж и един от мъжете отиде да я ползва. Струята му звучи като водопад.

- Проклет чужденец – казва мароканецът, като отива да си ляга. - Кой се изправя да уринира, бе? Сядай!

Излизам в двора и слагам пчелата върху хедъра до оградата.

В ъгъла на стаята има компютър с интернет. Сядам на бюрото да видя дали Мустафа не ми е писал. Той напусна Сирия преди мен и ние си пращаме имейли по време на нашите пътувания. Чака ме в Северна Англия, в Йоркшир. Помня как думите му ми вдъхнаха живот. „Там, където има пчели, има цветя, а където има цветя, има нов живот и надежда.” Мустафа е причината да дойда тук. Той е причината, поради която Афра и аз продължавахме, докато не стигнем до Обединеното кралство. Но сега мога само да гледам отражението на лицето си на екрана. Не искам Мустафа да знае какво стана с мен. Най-накрая сме в една и съща страна, но ако се срещнем, ще види половин човек. Не вярвам, че ще ме познае. Ставам от бюрото.

Чакам стаята да се изпразни, докато всички чужденци и непознатите им маниери напуснат и остане само звукът от трафика в далечината. Представям си кошер с жълти пчели, които излизат и отлитат към небето в търсене на цветя. Опитвам се да си представя земята отвъд, магистралите, уличните светлини и морето.

Сензорът за движение в градината изведнъж светва. Седя в креслото, обърнат към вратите, виждам сянка, нещо малко и тъмно, което бързо пресича двора. Прилича на

лисица. Опитвам се да го различа, но светлината загасва. Притискам лицето си в стъклото, нещото е по-голямо от лисица и стои изправено. Движи се и светлината отново се пуска. Едно младо момче с гръб към мен. Наднича към другата градина през една дупка в оградата. Удрям силно по стъклото, но той не се обръща. Търся ключа и го виждам окачен на пирон зад завесата. Приближавам се и момчето се обръща към мен, сякаш ме е очаквало, черните му очи ме гледат така, сякаш търсят отговорите на всички въпроси на света.

- Мохамед – казвам тихо, за да не го изплаша.

- Чичо Нури, виж колко е зелена тази градина!

Отдръпва се, за да мога да го позная. Толкова е тъмно, че не виждам нищо зелено, единствено меките сенки на храсти и дървета.

- Как ме намери? Чувствам, че трябва да внимавам. - Искаш ли да влезеш? - Но той сяда на бетона с кръстосани крака и отново наднича през дупката в оградата. Сядам до него.

- Тук има крайбрежие – казва той.

- Знам.

- Не обичам морето.

- Знам, че е така. Помня. - Държи нещо в ръката си. Бяло е и мирише на лимони, макар че тук няма лимони.

- Какво е това?

- Цвете.

- Откъде го взе? - Дава ми го в ръката. Казва, че го е откъснал от едно лимоново дърво в Алепо.

Всичко е в прах. Афра не би си тръгнала, за разлика от всички други. Дори и Мустафа. Но не и Афра. Къщата на Мустафа се намираще на пътя, който водеше към

реката, вървях надолу по хълма, за да го посетя. Не беше далеч, но имаше снайперисти и трябваше да внимавам. Птиците пееха своята песен - винаги една и съща. Знам това от Мустафа. Когато бомбите заглъхваха, птиците започваха да пеят. Накацали по скелетите на дърветата, по кратери, проводници, разрушени стени и пееха. Издигаха се високо в необятното небе и пееха.

Докато се приближавах към дома на Мустафа, чувах заглъхващата музика. Винаги го заварвах да седи на леглото в наполовина взривената стаята, с плоча на стария грамофон, докато хапе и смуче края на цигарата си, издигат се облаци дим, а на леглото до него стои една мъркаща котка. Но в деня, когато пристигнах, Мустафа го нямаше. Котката спеше на обичайното си място с навита около тялото си опашка. В шкафа видях наша снимка от годината, когато започнахме бизнеса заедно. И двамата огрени от слънцето, Мустафа стърчи над мен, а кошерите са зад нас. Знаех, че сме заобиколени от пчели, макар че не се виждаха на снимката. Под нея имаше писмо.

Скъпи Нури,

Понякога си мисля, че ако продължа да вървя, ще намеря светлина, но знам, че мога да стигна до другия край на света и пак ще има мрак. Различно е от нощта, в която проблясват звездите и луната. Мракът е в мен и няма нищо общо с външния свят.

Снимката на сина ми лежи на масата пред мен и нищо не може да накара спомена да избледнее. Той е винаги там, когато затворя очи.

Благодаря, че идваш с мен всеки ден в градината. Само да имахме цветя, които да оставим на гроба му. Понякога изплува в съзнанието ми как седи на масата и с едната ръка яде лакхма, а с другата си бърка в носа и го избърсва по шортите. Казвам му да не прави като баща си, а той ми отвърща: „Но ти си мой баща!“, и се смее. Този смях. Чувам го. Лети над земята и изчезва в далечината с птиците. Смехът сега е душата му, която е свободна. Аллах, пази ме жив, докато е добре за мен, а когато смъртта е по-добрият изход, ме вземи при себе си!

Вчера отидох да се разходя до реката и гледах как четирима войници се строяваха в група. Бяха със завързани очи, застрелваха ги един по един, а после хвърляха телата им в реката. Стоях и гледах всичко това и си представях, че Фираз е сред тях, страхът е

сковал сърцето му, защото знае, че ще умре и последното нещо, което ще запомни, са изстрелите. Надявам се, че е бил от първите. Не съм си и помислял, че някога ще се моля за нещо подобно.

Затворих очи и се заслушах, между изстрелите и звука от падащите тела чух плача на момче. То викаше баща си. Другите мълчаха, не смееха да издадат звук. Винаги има един човек в група, който притежава повече кураж от останалите. Нужна е смелост да извикаш, да освободиш това, което е в сърцето ти. След това замлъкна. Държах пушка в ръката си. Миналата седмица я намерих на улицата, заредена с три куршума. Имах три изстрела, а там бяха четирима мъже. Изчаках, докато се успокоят, седяха на брега на реката, пушеха цигари с потопени във водата крака, където бяха телата.

Изстрелите ми бяха точни. Улучих един в главата, един в стомаха и трети в сърцето. Четвъртият застана с вдигнати ръце и като разбра, че нямам повече патрони, хукна за пистолета си, а аз побягнах. Видя лицето ми и най-вероятно ще ме намерят. Трябва да тръгна още тази вечер, да стигна до Дахаб и Ая. Не биваше да чакам толкова време, но не можех да тръгна без теб и да те оставя сам в ада.

Не мога да чакам да се сбогуваме. Трябва да убедиш Афра да си тръгне. Прекалено си мек, прекалено чувствителен. Това е възхитително качество, когато става въпрос за работа с пчели, но не и сега. Ще се отправя към Англия, за да намеря жена си и дъщеря си. Напусни това място, Нури, то отдавна не е твой дом. Алепо сега е като мъртвото тяло на любим човек, няма живот, няма душа, пълно единствено с гнила кръв.

Помня първия път, когато дойде в планината при кошерите на баща ми, пчелите те заобиколиха, а ти беше без предпазни средства, ръцете ти закриваха очите, и ти ми каза: „Мустафа, ето къде искам да бъда”, въпреки че знаеше, че баща ти няма да бъде щастлив. Запомни това, Нури. Сети се за силата, която имаше тогава. Вземи Афра и ела да ме намериш.

Мустафа

Седнах на леглото и плаках, хълцах като някое дете, от тогава носех снимката и писмото в джоба си, но Афра не искаше да си тръгне, затова всеки ден ходих да търся храна в руините и се връщах с подарък за нея. Намирах всякакви странни останки,

счупени или неразпознаваеми частици от живота на хората: детска обувка, кучешка каишка, мобилен телефон, ръкавица, ключ. Интересно е да намериш ключ, за който няма врата. Като се замисля, още по-странно е да намериш обувка или ръкавица, за които вече няма крак или ръка, на които да паснат.

Това бяха тъжни подаръци. Въпреки това ѝ ги давах, слагах ги в скута ѝ и чаках реакцията, която никога не идваше. Но аз продължавах да опитвам. Беше добър начин да се разсея. Всеки ден излизах и откривах нещо ново. Един ден намерих най-хубавия подарък от всички: нар.

- Какво видя? – попита ме тя, докато стоях на вратата.

Тя седеше на походното легло, където Сами спеше, с лице към прозореца, с гръб към стената. Напомняше ми на котка, в черния си хиджаб, с бялото каменно лице и големите сиви очи. Безизразни. Долавях какво чувства единствено от гласа ѝ, или от кървенето на кожата ѝ, когато я чоплеше

Стаята миришеше на топъл хляб, на нормален живот. Започнах да говоря, но се спрях, нададе ухото си към мен и главата ѝ леко помръдна.

Видях, че отново е направила хляб.

- Направила си кхубз?

- За Сами е - каза тя. - Не е за теб. Но какво видя?'

- Афра...

- Не съм луда. Не съм си изгубила ума. Искан да му направя хляб. Това ли е проблемът? Не забравяй, че умът ми е по-остър от твоя. Какво толкова видя?

- Трябва ли да правим това всеки път? - гледах я. Тя стисна ръцете си. - Ами... къщите, те са като трупове, Афра. Трупове. Ако можеше да ги видиш, щеше да заплачеш.

- Каза ми го вчера.

- Хранителният магазин е празен. Но в щайгите има плодове, Аднан е оставил

нарове, смокини, банани и ябълки. Всички са прогнили и мухите гъмжат край тях в жегата. Но аз изрових такива, които стават и ги донесох за теб. - Тръгнах към нея, сложих нара в скута ѝ. Взе го, напипваше плътта му с пръсти и го въртеше, като го притискаше между дланите си.

- Благодаря ти – каза тя, някак безизразно.

Надявах се нарът да я трогне. Преди прекарваше часове в опит да го обели и да махне семките. Разрязваше ги на две, буташе средата, после ги дълбаеше с дървена лъжица, пълнеше стъклената купа до върха, усмихваше се и казваше, че притежава хиляди скъпоценни камъни. Искаше ми се да се усмихне. Но това беше глупаво и егоистично желание. Нищо не би я накарало да се усмихне. По-вероятно е войната да свърши. Имах нужда да се хвана за нещо и ако по някакво чудо тя се усмихнеше, за мен щеше да е като да намеря вода в пустинята.

- Моля те, кажи ми - тя не спираше. - Какво видя?

- Казах ти.

- Не. Каза ми какво си видял вчера, но не и днес. Видял си как някой умира.

- Умът ти ти изневерява. Всичко е заради целия този мрак. - Не биваше да го казвам. Извиних се веднъж, два пъти, три пъти, но лицето ѝ остана същото.

- Познах по диханието ти, когато влезе – каза тя.

- Как дишах?

- Като куче.

- Бях напълно спокоен.

- Спокоен като буря.

- Добре, тогава, когато излязох от магазина, се отбих да видя дали Акрам е още тук, бях на дългия път, който води към Дамаск, след банката, до онзи завой, където червеният ван с доставките спира в понеделник.

Тя кимна. Сега можеше да си го представи. Нуждаеше се от всички подробности. Все някога ще го приема, но не още. Нуждаеше се от малките детайли, за да може да си представи цялата картина, за да може да заблуди очите си, че са видели всичко. Кимна отново в знак на потвърждение.

- И така, озовах се зад двама въоръжени мъже и ги чух да се обзалагат. Планираха да използват нещо за мишена. Когато се договориха, разбрах, че става дума за едно осемгодишно момче, което играеше само на пътя. Честно казано, не знам какво прави там. Защо майка му изобщо го беше пуснала?

- С какво беше ? Осемгодишното момче. С какво беше облечено?

- С червен пуловер и сини джинсови шорти.

-А какъв цвят бяха очите му?

-Не успях да ги видя, предполагам кафяви.

-Възможно ли е да го познавам?

-Може, но не го разпознах.

-На какво си играеше?

-Имаше някаква играчка камионче.

-Какъв цвят?

-Жълт.

Тя сменяше посоката на разговора, сякаш можеше да запази детето живо за по-дълго. Оставих я да помълчи, докато проумее случващото се. Може би запомняше цветовете и движенията на момчето. Щеше да ги запази.

-Продължавай.

-Прекалено късно осъзнах, че единият от мъжете прие залога и простреля детето в

главата. Всички се разбягаха и улицата опустя.

-А ти какво направи?

-Не можех да помръдна. Детето беше проснато на улицата. Вцепених се.

-Можеше да те прострелят.

- Не беше точен изстрел и момчето не умря веднага. Майка му беше в къщата на същата улица и крещеше. Искаше да стигне до него, но мъжете още стреляха по улицата и крещяха: „Не се приближавайте до детето, стойте далеч от него.”

Закрих лицето си с длани и заплаках. Сълзите се стичаха по ръцете ми. Искях да изтрия гледката от очите си.

Тогава усетих аромата на хляб във въздуха и как нечий ръце се увиваха около мен.

Чу се бомба в мрака, небето просветна и аз помогнах на Афра да се приготви за лягане. Тя вече знаеше как да се разхожда из къщата, напипваше стените с ръце и пристъпваше, дори правеше и хляб, но през нощта искаше да я събличам, да сгъвам дрехите ѝ, да ги подреждам на стола до леглото, където обикновено ги слагаше. Вдигна ръце като дете в очакване да ѝ сваля абаята. Махнах хиджаба и косата ѝ се спусна по раменете. После седна на леглото, докато ме чакаше да се оправя. Нощта бе тиха, без повече бомби, а стаята бе изпълнена с мир и лунна светлина.

В стаята имаше огромен кратер, стената и част от тавана липсваха и се откриваше гледка към градината и небето. Жасминът над балдахина беше осветен, а зад него смокинята се чернееше и се накланяше ниско над дървената люлка, която направих за Сами. Но тишината бе празна, липсваше ехото на живота. Войната се бе настанила тук. Къщите бяха празни - дом на мъртвите. Очите на Афра проблясваха на слабата светлина. Искях да я държа, да целуна нежната кожа на гърдите ѝ, да се изгубя в нея. За една минута, само една, забравих. И се обърна към мен, сякаш ме виждаше, сякаш знаеше какво си мисля, и каза:

- Знаеш ли какво, ако обичаш нещо, непременно ще го загубиш.

И двамата лежахме, а отдалеч идваше миризмата на изгоряло и пепел. Афра беше обърната към мен, но не ме докосваше. Не сме правили любов, откакто Сами почина.

Понякога тя ми позволяваше да ѝ държа ръката, а аз докосвах дланта ѝ с пръсти.

- Трябва да вървим, Афра.

- Казах ти вече, не.

- Ако останем...

- Ако останем, ще умрем - отвърна тя.

- Именно

- Именно - очите ѝ бяха отворени и празни.

- Чакаш да ни удари някоя бомба. Ако толкова го искаш, ще стане.

- И повече няма да чакам. Няма да го оставя.

Бях на път да кажа: „Сами отдавна си тръгна. Той не е тук с нас в ада, а е някъде другаде. Вече не сме близо до него, колкото и да стоим тук.” А тя би казала: „Знам това, не съм глупава.”

Замълчах. Увих пръсти около китката ѝ, в очакване на следващата бомба. Събудих се през нощта и се протегнах да докосна Афра, за да съм сигурен, че все още беше там и бе жива. В тъмното се сетих за кучетата, които ядяха човешки тела в полетата, където някога имаше рози, а някъде в далечината чувах подивели викове, сякаш човешко същество се бореше със смъртта. Сложих си ръката между гърдите ѝ, усетих как сърцето ѝ биеше и заспах отново.

На сутринта мюезинът викаше хората да се молят. Излязох да взема брашно и яйца, преди да сме останали без хляб. Влачех краката си в пепелта. Беше толкова тежка, сякаш вървах през преспи. Имаше изгорени коли, висеше мръсно пране на терасите, електрически проводници се спускаха ниско над улиците, бомбардирани магазини, жилищни сгради без покриви, купчини боклук по тротоарите. Всичко това миришеше на смърт и изгоряла гума. В далечината се издигаше дим и се губеше в небето. Чувствах, че устата ми е пресъхнала, стисках треперещите си ръце, бях в капана на тези извратени улици. Селата бяха изгорели, хората препускаха като реки, за да избягат, жените бяха

ужасени, че ще бъдат изнасилени, защото паравоенните бяха на свобода. Но там, до мен, имаше разцъфнал розов храст. Затворих очи, вдишах миризмата и за момент се престорих, че не съм видял всичко това.

Когато погледнах, видях, че съм стигнал до контролния пункт. Двама войници стояха на пътя ми. И двамата с автомати. Единият от тях носеше карирана куфия. Другият извади пистолет от багажника на камион и го опря в гърдите ми.

- Вземи – каза мъжът.

Опитах да докарам изражението на Афра. Не исках да показвам никаква емоция. Щяха да ме изядат заради това. Мъжът опря пистолета по-силно в гърдите ми, а аз се спънах и паднах в чакъла.

Той хвърли пистолета на земята, погледнах нагоре, двама мъже стояха над мен и този с куфията насочи пистолета си към гърдите ми. Спокойствието ме напускате, усещах как се моля да остана жив, докато коленете ми се влачеха в прахта.

- Моля ви, не, че не искам. Напротив, за мен е чест да приема този пистолет, но жена ми е много тежко болна и се нуждае от мен, от грижите ми. - Докато изричах това, осъзнавах, че няма да се трогнат. Защо да го правят? Всяка минута умират деца. Защо да им пука за болната ми жена? - Аз съм силен и интелигентен. Ще работя усилено за вас. Дайте ми само няколко дни. Това е всичко, което искам.

Другият мъж потупа по рамото този с куфията и той свали пистолета.

- Ще те видим следващия път? – или ще приемеш пистолета и ще бъдеш на наша страна, или намери кой да вземе тялото ти.

Веднага тръгнах към вкъщи. Усетих сянка зад мен, докато вървах, не знаех дали ме следят или си внушавам: не спирах да си представям маскирана фигура, подобна на онази от кошмарите от детството, която се прокрадва зад гърба ми. Но когато се обърнах, нямаше никого.

Вкъщи заварих Афра да седи на походното легло с гръб към стената, обърната към прозореца, в ръцете си държеше нар, търкаляше го, сякаш усещаше плътта му. Ушите й се наостриха, когато влязох в стаята, но още преди да е казала нещо, хукнах из къщата да търся чанта, която да натъпча с всичко необходимо.

- Какво става? - очите й бродеха в тъмнината.

- Отиваме.

- Не.

- Ще ме убият, ако останем.

Бях в кухнята и пълнех пластмасови бутилки с вода от чешмата. Взех резервни дрехи за двамата. След това проверих под леглото за паспортите и парите. Афра не знаеше за това - бяха парите, които с Мустафа заделихме, преди бизнесът да се срине, имах и други в частна сметка, която се надявах, че ще мога да използвам, когато се махнем от тук. Чувах я да казва нещо от другата стая. Възразяваше. Опаковах и паспорта на Сами, не можех да го оставя тук. После се върнах с чантите ни в хола.

- Военните ме спряха. Опряха пистолет в гърдите ми.

- Лъжеш. Защо това не се е случвало досега?

- Може би преди е имало по-млади мъже. Не са ме забелязвали. Няма защо да ме?. Ние сме единствените глупаци, останали тук.

- Няма да тръгна.

- Те ще ме убият.

- Така да бъде.

- Казах им, че ми трябва няколко дни да се грижа за теб. Те се съгласиха да ми ги дадат. Ако ме видят отново и не се присъединя към тях, ще ме убият. Казаха, че ще трябва да намеря кой да се погрижи за тялото ми.

При тези думи очите ѝ се ококориха и видях как страхът се изписа по лицето ѝ. При мисълта да ме изгуби, може би при мисълта за трупа ми, тя оживя и се изправи. Напила пътя си по коридора, последвах я, без да дишам, тя се просна на леглото и затвори очи. Опитах се да я предразположа да говорим, но тя лежеше като мъртва котка, с черната си абая и черния хиджаб, с все същото каменно лице, което сега презирах.

Седях на леглото на Сами и се вирах през прозореца, гледах сивото небе, метално сиво, без птици. Стоях там цял ден и цяла вечер, докато тъмнината не ме погълна. Спомних си как пчелите пътуваха в търсене на нови цветя и нектар, а после се връщаха да разкажат на другите пчели. Пчелата се движеше така, че танцът ѝ показваше на останалите пчели как да стигнат до цветята спрямо слънцето. Искях да има някой, който да ме води, да ми каже какво да правя и по какъв път да поема, но се чувствах напълно сам.

Точно преди полунощ легнах до Афра. Не бе помръднала и сантиметър. Под възглавницата ми бяха снимката и писмото. Когато се събудих посред нощ, видях, че Афра се бе обърнала към мен и шепнеше името ми.

- Какво? – попитах.

- Слушай.

От предната страна на къщата се чуваха стъпки, мъжки гласове и гърлен смях.

-Какво правят? - попита тя.

Станах от леглото и внимателно заобиколих Афра, хванах я за ръката, помогнах ѝ

да се изправи и я изведох в градината през задната врата. Тя ме следваше, без въпроси и възражения. Опипвах земята с крак, за да намеря металния покрив, после го отместих и помогнах на Афра да седне около дупката с пуснати крака. Така щях да вляза вътре първи и да я сваля при мен. След това затворих покрива.

Краката ни потънаха в сантиметри вода, пълни с гущери и насекоми, направили това пространство свой дом. Миналата година бях изкопал това скривалище. Афра обви ръцете си около мен и зарови лице под брадичката ми. Седяхме така в тъмнината, и двамата бяхме слепи сега, в този гроб за двама. В тишината дишането ѝ беше единственият звук, останал на земята. И може би е права. Може би трябваше да умрем така и никой нямаше да ни отнеме телата. В този момент някакво същество се движеше, близо до лявото ми ухо, отвън се чуваше как някой вършее и чупеше всичко. Сигурно са влезли в къщата. Можех да почувствам как Афра се тресе срещу мен.

- Знаеш ли какво, Афра?

- Какво?

- Пърди ми се.

За секунда всичко беше тихо и изведнъж тя започна да се смее. Тя така се смееше, че го усещах във врата ми. Беше тих смях, но цялото ѝ тяло се тресеше, притиснах се силно в нея, смехът ѝ беше най-красивото нещо на тази земя. За момент не можех да различа дали смехът ѝ не преминаваше в плач, докато вратът ми не подгизна от сълзи. Дишането ѝ бе нежно и тя заспа – сякаш черната дупка е била единственото място, където се чувстваше в безопасност. Където вътрешната тъмнина се срещаше външната.

За известно време разбрах какво е да си спял. Тогава спомените разцъфнаха като мечти в ярки цветове. Животът преди войната. Афра в зелена рокля, държи Сами за ръка. Той тъкмо беше проходил и се поклащаше до нея, сочеше нагоре, когато имаше самолет в синьото небе. Отивахме някъде. Беше лято, тя вървеше напред със сестрите си. Ола беше облечена в жълто. Зейна в розово. Зейна, както обикновено, ръкомахаше, докато говореше. Другите две в един глас и отвърнаха с „Не!“ на това, което каза. До мен беше чичо ми. Виждах бастуна му и чувах тропането му по бетона. Говореше ми за работа: имал едно кафене в Стария Дамаск и вече искаше да го остави, но синът му не желаше

да поеме бизнеса, мързеливо, неблагодарно момче.

„Оженил за маймуна заради пари, но парите и свършили и останала само маймуната...“ В този момент Афра взе Сами в скута си, обърна се и се усмихна, очите ѝ отразиха светлината и заприличаха на вода. И после всичко избледня. Къде бяха тези хора сега?

Мигнах в мрака. Беше непробиваем. Афра въздъхна в съня си. Питам се дали да не ѝ строша врата, да сложа край на мъките ѝ, да ѝ дам покоя, който искаше. Гробът на Сами беше в тази градина. Би била близо до него. Нямах да има нужда да го оставя. Непрестанното ѝ самонаказание ще свърши.

- Нури – каза тя.

- Ммм?

- Обичам те.

Не казах нищо, думите ѝ сякаш потънаха в тъмнината, пропиха се в почвата, в прогнилата земя.

- Ще ни убият ли? – попита тя с треперещ глас

- Изплашена си.

- Не. Вече сме толкова близо.

Чувах се стъпки наблизко и гласовете ставаха все по-силни.

- Казах ти да не го пускаш – говореше някой.

Задържах дъха си, хванах я здраво, за да не може да се движи. Мислех да ѝ запуша устата. Не ѝ вярвах, че няма да говори или да издаде някакъв звук. Сега изборът беше неин: да живее или да умре. Над нас се движеха, чувах се стъпки и откъслечни думи, накрая стъпките се отдалечиха. Едва след като Афра започна да диша спокойно, осъзнах, че тя все още имаше желание за живот.

Беше сутринта, когато реших, че мъжете трябва вече да са си тръгнали, не се чуваше нищо в продължение на няколко часа, светлина се разстилаше по краищата на металния покрив и хвърляше светлина по калните стени. Аз бутнах покрива и пред мен се разкри небето, необятно и непокътнато: мечтаното синьо. Афра беше будна, но притихнала, изгубена в своя черен свят.

Когато се прибрахме, ми се прииска да бях спял. Стаята беше разбита, а по стените имаше графити: „Ние или печелим, или умираме!“.

- Нури?

Не отговорих.

- Нури... какво са сторили?

Гледах я как стои посред хаоса като черен призрак, изправена, неподвижна и спяща.

Запазих мълчание, тя пристъпи и коленичи, като търсеше нещо с ръце. От пода взе счупен орнамент: кристална птица с думите „99 имена на Аллах“, изписани със злато на разпереното ѝ крило. Сватбен подарък от баба й.

Тя го въртеше в ръцете си, както правеше с нара, усещаше линиите и извивките му. След това, с мек глас, подобно на гласа на дете, възкръснало от миналото, тя започна да цитира списъка, гравирани в ума ѝ:

- Създателят на реда, подчиненият, всезнаещият, всевиждащият, слушателят на всички, дарителят на живота, избавителят от живота ...

- Афра!

Остави украшението на земята и пропълзя напред, като опипваше пространството с пръсти. Взе една количка. Бях сложил играчките в шкафа няколко седмици след смъртта на Сами. Не можех да понеса да ги гледам строшени и пръснати по пода. Имаше дори и буркан с шоколад, любимото лакомство на Сами, изтърколи се от Афра и се спря в краката на стола. Сигурно вече беше мухлясало, но го бях оставил в шкафа с всички неща, които ми напомняха за Сами. Когато разбра, че държи играчка в ръката си, Афра

мигновено я пусна и обърна главата си към мен, някак успя да срещне очите си с моите.

- Аз тръгвам – казах аз, - идваш или не.

Оставих я и взех да търся чантите ни. Намерих ги в спалнята, недокоснати, нарамих ги и се върнах в хола, заварих я да стои в средата на стаята. В ръцете си имаше цветни парчета от „Лего”, останали от къщата, която Сами беше направил – къщата, в която той си представяше, че ще живеем, когато отидем в Англия, след като вече се беше съгласил, смяташе, че би било добре да отидем там.

„Там няма да има бомби – казваше той - и къщите няма да се рушат като тези.” Не бях сигурен дали говореше за къщите от „Лего” или за истинските, изведнъж се натъжих, като осъзнах, че Сами беше роден в свят, където всичко можеше да се счупи. Истинските къщи се разпадаха на парчета. Нищо не беше стабилно в света на Сами. И все пак някак си се опитваше да си представи място, където сградите не се сриваха около него. Бях съхранил лего къща на сигурно място в шкафа, за да знам, че ще бъде точно така, както Сами я беше оставил. Мислел съм си да я разглобя и да я направя наново с лепило, така че никога да не се чупи.

- Нури – каза Афра, като прекъсна мълчанието. - Аз съм готова. Моля те. Отведи ме далеч от тук.

Тя стоеше и оглеждаше стаята, сякаш можеше да я види.

Събуждам се по гръб в градината. Валяло е и дрехите ми са влажни. Има едно дърво в бетонизираното пространство, корените му напукват паважа и ми убиват в гръба. Осъзнавам, че стискам цветчета в юмука си. Има някой, който стои над мен и скрива слънцето.

- Какво правиш там, гийзър? - Мароканецът ме гледа и се усмихва широко. Говори на арабски. - В градината ли спа, гийзър? - Подаде ми ръка, беше неразбираемо силен за старец като него, стоеше здраво стъпил, докато ме дърпаше нагоре.

- Гийзър? – казвам смразен.

- Дядка – казва той и се засрамва. - Мъжът от магазина казва „гийзър“ . Означава

старец.

Последвах го вътре, при топлината. Той ми каза, че Афра ме е търсила. „Тя плаче“ - казва той, в което ми е трудно да повярвам, заварих я в кухнята, облечена и седи неподвижно на масата, както когато Луси Фишър беше дошла. Не ми изглежда да плаче, а и не съм я виждал да плаче от Алепо. Държи топчето на Мохамед, върти го из пръстите си. Опитвал съм да ѝ го взема, но тя не дава.

- Значи можеш да се облечеш сама? Но в миг съжалявам за тези думи, като видях как лицето ѝ посърна.

- Къде отиде? Бях будна през повечето време и не знаех къде си.

- Заспах долу.

- Хазим ми каза, че си заспал в градината.

Тялото ми се вкочанява.

- Той е мил – казва тя. - Успокой ме и каза, че ще те намери.

Решавам да се разходя. За първи път излизам навън. Цялото това място е странно, магазините, занемарени, стоят някак странно и гордо гласят: „Пица Гоу Гоу“, „Чили тук-тук“, „Полски Смаки“, „Павел Индия“, „Мошимо“. В края на улицата има магазин, където някой е пуснал много силно арабска музика. Отправлям се към морето. На този плаж няма пясък, само камъчета и чакъл, но покрай крайбрежната алея има огромен пясъчник, в който децата играят. Момченце с червени шорти прави пясъчен замък. Не е горещо, но родителите му си мислят, че е, и са го обули в шорти. Момчето рови пясъка и внимателно слага в синята кофа, докато не се напълни. Изравнява я прецизно с дръжката на лопатката.

Децата се разхождат със сладолед и близалки, големи колкото главите им. Момчето е сътворило цял град от пластмаса, капачки от бутилки, опаковки от сладки, за да докара цвят на сградите си. Направил си е знаме от изгубен чорап и дръжка на близалка. Той увенчава замъка в средата с чаша за чай.

Момчето се изправя и се отдръпва, за да се възхити на своето творение. Впечатляващо е, дори е използвал чашата за чай като формичка, за да направи къщи около замъка, а бутилката за вода прилича на стъклен небостъргач. Усеща, че се вирам в него, защото се обръща и ме поглежда, за момент престава, но не изпуска погледа ми. Изглежда невинно и разсеяно като децата преди войната. За момент си мисля, че ще ми каже нещо, но едно момиченце го вика да си играят. Примамва го с топка. Той се колебае, хвърля един последен поглед към чудното си творение, поглежда ме още веднъж, преди да изтича, като изоставя замъка.

Седя известно време на крайбрежната алея до пясъчника и гледам как слънцето се движи по небето. Следобед мястото е по-тихо, облаците са се събрали, децата са изчезнали. Вадя документите от раницата.

За да останеш в Обединеното кралство като бежанец, е нужно да не живееш в безопасност във всяка част от страната, защото навсякъде ще си застрашен от преследване.

Небето се пропука и присветва гръмотевица. Силни дъждовни капки падат върху листа в ръката ми.

Великобритания.

В която и да е част.

Преследване.

Вали още по-силно. Прибирам документите в раницата и се отправям по хълма към пансиона.

Афра седи до двойните врати в хола, има няколко други обитатели наоколо, а телевизорът е усилен докрай. Мароканецът вдига вежди.

- Как си, дядка? – този път го казва на английски и тъмните му очи блестят.

- Не е зле, дядка – казвам и се усмихвам насила. Това го задоволява. Тресе се от

смях и блъска ръката си в коляното. Аз седя на бюрото отново и се вирам в отражението си в екрана на компютъра. Докосвам клавиатурата, но не смея да проверя за имейли. Продължавам да поглеждам към стъклените врати. Всеки път, когато вятърът се разфучи и се просветне в небето, очаквам да видя силуета на Мохамед в градината.

Излизам в двора и търся пчелата, накрая я намирам да пълзи по клонки и нападали листенца под дървото. Като си подам ръката, тя пропълзява по пръста ми и се насочва към дланта, свива се и се крие в крачетата си, понасям я навътре с мен.

Хазайката ни носи чай на поднос и някакви кенийски жълти сладкиши с куркума. Говори английски перфектно, като съдя по това, което чувам. Дребна женица е, толкова малка, сякаш е създадена да бъде кукла. На кльощавите си крака е нахлузила огромни дървени обувки, докато тя се мотае из хола да раздава бонбоните и чая, ми напомня за слонче.

Мароканецът ми каза, че тя е счетоводителка. Работи почасово в офис в Южен Лондон, а през останалото време обслужва в пансиона. Общината ѝ плаща за това, както и че ни държи тук. Тя търка стените и подовете така, сякаш се опитва да изтрие мръсотията на нашите преживявания. Но има и нещо друго в нея – нейната история не е проста, смея да твърдя. В ъгъла на хола има шкаф от махагон. Лакиран до блясък и пълен с чаши за алкохол. Всеки ден тя полира чистите чаши. Тя стои там с парцал, който сякаш е изрязан от раирана мъжка риза – забелязах, че дори имаше копче. Не може да се отърве от зелената мухъл по стените и от мазнината в кухнята, която е дебело наслоена като кожата ми, но виждам, че жената с гордост се грижи за нас. Тя помни имената ни, което значи много, като се има предвид колко от нас идват и си отиват. Говори известно време с жената от Афганистан, като я пита откъде е взела ръчнотъкания си хиджаб със златна нишка.

- Пчелата все още е жива – казва мароканецът. Поглеждам го и се усмихвам:

- Тя е боец, снощи валя, но едва ли ще оцелее още много, ако не може да лети.

Оставям пчелата навън върху едно цвете и отивам в леглото при Афра. Помагам ѝ да се съблече и лягам да спя до нея.

- Къде е Мустафа? – казва тя. - Чувал ли си се с него?

- Скоро не – казвам.

- Провери ли си имейлите? Може би се опитва да се свърже с теб? Знае ли, че сме тук?

Небето свисти.

- Чуваш ли това?

- Дъждът по прозореца.

- Не това. Свистенето. Нещо свири. Не престава. Все едно се задава прашна буря.

-Тук няма пясъчни бури – казва тя. Или вали, или не вали.

- Значи не го чуваш?

Изглежда угрижена, подпряла главата си на дланта. Следва да изръси нещо, но се засмивам и я прекъсвам.

- Днес беше студено, но слънчево! Сега вали! Това английско време е побъркано! Искаш ли утре да се разходим по брега.

- Не – казва тя. - Не мога да го направя. Не искам да съм в света навън.

- Но вече си свободна, можеш да излезеш навън. Няма от какво да се страхуваш.

Не ми отговори повече.

- Едно момче направи най-невероятния пясъчен замък, същински град, с къщи и небостъргач!

- Това е хубаво – казва тя.

Преди ме питаше какво съм видял навън, но вече не се интересува.

- Трябва да се свържем с Мустафа – казва тя.

Тъмнината се слива с мен, а жена ми мирише на парфюм от рози, примесен с пот. Слага си парфюм преди лягане, вади стъклената бутилка от джоба си и я потупва по китките и шията. Другите хора все още се чуват да говорят в хола на долния етаж, тази странна комбинация от езици. Някой се смее, чуват се стъпки по стълбите. Дъските скърцат, сигурно е мароканецът, вече го разпознавам отдалеч. На места спира по един особен начин. Изглежда уж случайно, но има специфичен ритъм. Минава покрай стаята ни, чувам как стъклено топче се търкулва върху дървените дъски. Знам звука. Скачам и светвам лампата. Виждам топчето на Мохамед да се търкулва към килима, вземам го и го поглеждам под светлината, червена лента минава през средата му.

- Какво е това? – пита Афра.

- Просто топче. Нищо. Хайде, спи.

- Сложи го на тоалетката до мен – казва тя.

Правя каквото казва и се връщам в леглото, този път лежах с гръб към нея. Сложи ръка на гърба ми, притиска дланта си, сякаш проверяваше дишането ми. Стоя с отворени очи в тъмното, защото ме е страх от нощта.

Нощта се спусна над Баб ал-Фарадж, в стария град. Чакахме под дървото с портокали да дойде Тойота. С нас беше и труп на мъж. Тойотата щеше да е пикап, без фарове, с метални решетки отстрани, тип, който обикновено превозва добитък, крави и кози. Мъртвецът лежеше на гръб с ръка на главата. Вероятно беше около двадесетте, облечен в черен пуловер и черни дънки. Не казах на Афра, че е там.

Трафикантът ни каза да изчакаме.

Лицето на мъртвия изведнъж светна. Проблясък от бяла светлина. Появяваше се и се губеше. Държеше телефон в ръката, която беше над главата му. Очите му бяха кафяви с дебели вежди. Имаше стар белег на лявата буза. Блещукаше сребърна верижка, на която беше графирано: Абас.

- Тук е красиво - каза Афра. Знам точно къде сме.

Имаше някога асми на тази улицата, а в долната част на няколко крачки се намираше затворената тераса на училище.

- До часовника сме - каза тя,- на ъгъла има едно кафе със сладолед от рози, навремето водихме Сами, помниш ли?

Точно зад сградите, часовниковата кула на Баб ал-Фарадж светеше в зелено. Единадесет и петдесет и пет. Пет минути. Стоях безпомощен, гледах изражението ѝ, топло, изпълнено със спомени. Откакто се смееше и плачеше, тя отчасти се върна към живота. Част от нея се показваше през пукнатина и след това отново се скриваше. Стоях там, лицата ни бяха близо, толкова близо, че усещах желанието и решителността да се задържи илюзията, миражът за живота в Алепо. Предишната Афра би се отвратила от това. Някак се изплаших от нея. Телефонът спря да мига. Сега беше по-тъмно.

В далечината виждах Цитаделата на облата могила, наподобяваща върха на вулкан. Вятърът духаше и носеше миризмата на рози.

- Мирише на рози, усещаш ли? - попитах я.

- Сложих си от парфюма – каза тя.

Тя бръкна в джоба си и извади стъклено шишенце. Подържа гов дланта си. Бях го поръчал за нея в годината, когато се оженихме. Един мой приятел притежаваше розова дестилатна фабрика и аз самият бях подбрал розите.

Тя шепнеше. Искаше да се върне в онази пролет, когато цветята разцъфтяваха. Беше напарфюмирана и носеше жълтата си рокля, вървахме заедно. Тръгвахме от нашата къща, минавахме през целия град и се изкачвахме нагоре по хълма. Скитахме се по закрития стар пазар, сергии с подправки, сапуни, чайове, бронз, злато и сребро, сушени лимони, мед, билки, а аз ѝ купувах копринен шал.

Изведнъж се почувствах зле. Вече ѝ бях казал, че пазарът е опразнен, някои от масите са бомбардирани и изгорени, между тях минаваха само войници, плъхове и котки, където някога имаше търговци и туристи. Всички щандове бяха изоставени, освен един, където старецът продаваше кафе на войниците. Цитаделата вече беше военна база, окупирана от войници и обградена от танкове.

Пазарът ал-Мадина беше един от най-старите в света, ключово място на Пътя на коприната, където са минавали търговци от Египет, Европа и Китай. Афра говореше за

Алепо така, все едно беше вълшебна земя, далеч от реалността. Сякаш беше забравила всичко друго, годините преди войната, бунтовете, пясъчните бури, сушата, начина, по който се борихме да останем живи, дори преди бомбардировките.

Телефонът на мъртвия пак проблясва. Някой отчаяно искаше да говори с него. Птица седеше на портокаловото дърво и очите ѝ трепереха. Разтвори крилата си, черните и белите ивици уловиха светлината на телефона. Уплаших се от светлината. Коленичих и отскубнах телефона от схванатите пръсти на мъжа и го натъпках в раницата си.

Часовникът удари дванадесет. Чу се мекото гърмене на двигател в далечината. Лицето ѝ се изопна, изпълнено със страх. Тойотата спря, загаси светлините, а гумите изринаха пепелта. Шофьорът излезе, беше с груби черти, брада, плешива глава, черна тениска, военни ботуши, военни панталони, чантичка на кръста и окачен пистолет. Той беше бледо копие на борец: беше си обръснал главата и брадата. Номер в случай, че го хванат от шабихата на Асад.

Той за момент стоеше там и ме изпитваше с поглед. Афра стоеше в прахта, но мъжът не ѝ обърна внимание.

- Можеш да ме наричаш Али - каза най-накрая той, като се усмихна широко, толкова широко, че цялото му лице се изпъстри в бръчки. Но нещо в неговата усмивка ме накара да се чувствам неудобно, напомни ми за усмивката на клоуна, който бабата на Сами му беше купила от пазара. Усмивката изведнъж избледня и очите на Али се гърчеха в мрака.

- Какво има? – попитах аз.

- Знаех, че сте трима души.

Посочих мъжа на земята.

- Жалко.

Долових неочаквана нотка тъга в гласа на Али, той за момент застана над тялото на мъжа, наведе глава, преди да коленичи и да вземе златната халка от пръста на мъртвеца, като внимателно си я сложи. Той въздъхна и погледна часовниковата кула, а

после към небето. Проследих погледа му.

- Нощта е ясна. Ние сме под звезден купол. Имаме четири часа преди изгрев слънце. Трябва да стигнем до Арманаз до три, ако ще прекосяваме границата в четири.

- Колко време отнема пътуването? – попита Афра.

Али я гледаше така, сякаш я виждаше за първи път, отговори с поглед, който се впиваше в мен.

- Малко по-малко от два часа, но няма да седите до мен, отидете отзад.

В задната част на пикапа имаше крава, а по пода се търкаляха изпражнения. Помогнах на Афра и шофьорът ни инструктира да се снижим, за да не ни видят. Ако ни хванеха, снайперистите щяха да застрелят кравата вместо нас. Кравата ни зяпаше. Двигателят започна и тойотата се движеше възможно най-тихо през пепелта по улиците и подскачаше по неравния чакъл.

- Звъни телефон – каза Афра.

- Какво искаш да кажещ?

- Усецам го как вибрира на крака ми, в чантата ти е. Кой се обажда?

- Няма как да е моят телефон, изключих го.

- Чий е тогава?

Взех телефона от раницата. Петдесет пропуснати обаждания. Звънна се отново.

Зухет Абас: Съпругата на Абас

- Кой е? Вдигни.

- Дай ми хиджаба си.

Афра го разви и ми го подаде. Сложих си го на главата и вдигнах телефона.

- Абас!

- Не.

- Къде си, Абас?

- Съжалявам, но не съм Абас.

- Къде е той? Мога ли да говоря с него? Взеха ли го? Отведоха ли го?

- Абас не е тук.

- Аз говорих с него и изведнъж прекъсна.

- Кога?

- Не много отдавна. Преди около час. Моля ви, дайте ми да говоря с него

В този момент пикапът спря, двигателят беше изключен, усещах приближаващи се стъпки. Шофьорът дръпна хиджаба, хвърли го отзад и усетих нещо метално между очите си.

- Ти глупав ли си? Имаш ли предсмъртно желание? - Той опря пистолета в челото ми, очите му просветваха. От телефона се чуваше съпругата на Абас: „Абас, Абас ...”- Дай ми го – изкрещя престъпникът и аз му дадох телефона.

Отправихме се към Урум ал- Кубра на двадесет километра западно от Алепо. Промушвахме се през руините на стария град, западните части да принадлежаха на правителствените сили, а източните на бунтовниците. Реката виждаше всичко, минаваше през ничията земя между вражеските фронтови линии. Ако държавният режим хвърлеше нещо, то стигаше до бунтовниците. Когато наближихме края на града, подминахме огромен билборд на Башар ал-Асад, сините му очи блестяха ярко като бижута, дори и в мрака. Плакатът беше непокътнат, напълно недокоснат.

Стигнахме до междуградския път и светът изведнъж се отвори, чернееха се полета

около нас, дървета с черници и маслини синееха под луната. Знаех, че между бунтовниците и сирийските войски са били водени битки сред Мъртвите градове, стотици отдавна изоставени гръко-римски градове, пръснати из провинцията около Алепо. В тази синя празнота се опитах да забравя нещата, които знаех, и тези, които бях чул. Бих се опитал да си представя, че всичко е било недокоснато. Точно като сините очи на Башар Ал-Асад. Това, което е изгубено, ще бъде загубено завинаги. Замъците на кръстоносците, джамиите и църквите, римските мозайки, древните пазари, къщи, домове, сърца, съпрузи, съпруги, дъщери, синове. Синове. Спомних си очите на Сами, когато светлината им угасна и станаха стъкло.

Афра мълчеше. Косите ѝ бяха пуснати, с цвета на небето. Гледах я как седеше там, стискаше кожата си, бялото ѝ лице бе по-бледо от обикновено. Очите ми започнаха да се затварят и когато ги отворих, видях, че сме пристигнали в Урам ал Кубра, а пред нас стоеше скелетът на един взривен камион. Шофьорът ни се въртеше наоколо. Каза, че чакаме майка с дете.

Мястото беше празно. Неразпознаваемо. Али беше разтревожен.

- Трябва да стигнем преди изгрев слънце - каза той. - Не успеем ли преди слънцето, обречени сме.

От тъмнината, между сградите, се появи човек на колело.

- Нека аз да говоря - каза Али. - Може да е всеки. Може да е шпионин.

Когато мъжът се приближи, видях, че беше сив като бетон, не беше възможно този човек да е шпионин, но Али избягваше всякакъв риск.

- Чудех се дали имаш вода – каза мъжът.

- Всичко е наред, приятел - каза Али. - Имаме останала. Взе едно шише от седалката и му го подаде, той пи така, сякаш не беше пил вода от сто години. - Имаме и храна – Али извади един домат от чантата.

Мъжът държеше ръката си така, сякаш получаваше злато. Стоя неподвижно с домат в ръка, оглеждаше ни и разпитваше кой накъде е тръгнал.

- Накъде сте се запътили?

- Отиваме да видим нашата леля, много е болна – каза Али.

Той посочи пътя пред нас, за да покаже накъде се бяхме отправили. След това, без да казва нищо, мъжът сложи домата в кошницата на колелето, качи се и потегли, но вместо да тръгне напред, започна да обикаля в кръг и се върна при нас.

- Съжалявам – каза мъжът, забравих, трябва да ти кажа нещо. - Той търкаше лицето си с ръка, като избърсваше част от праха, така че сега имаше следи от пръсти по бузите си и се показваше бяла кожа. - Няма да се чувствам добре, ако взема водата и домата и си тръгна, без да кажа нищо. Вечерта ще си легна и ще се чудя дали сте живи или мъртви. Ако поемете по пътя, който казахте, ще ви пресрещне снайперист на върха на резервоара за вода на около пет километра. Обезателно ще ви види. Съветвам ви да поемете по този път. - Той посочи прашния път, който водеше до някакъв селски отрязък, и обясни по какъв начин да тръгнем оттам, за да се върнем по правилния път.

Али нямаше да чака повече майката и детето, решихме да се доверим на този човек и да заобиколим, десен завой по селски път, който щеше ни отведе между градовете Зардана и Маарат Мисринн.

- Къде сме? – попита Афра, докато подскачехме по извънградските пътища. - Какво виждаш?

- Има безкрайни лозя и маслинови дървета. Тъмно е, но е много красиво.

- Като преди?

- Сякаш е непокътнато.

Тя кимна и си представих, че няма война, че наистина ще видим болната си леля и че когато пристигнем, къщите, улиците и хората щяха да бъдат както винаги. Това исках - да бъда с Афра в един свят, който все още не е разрушен.

Докато пикапът се клатеше почти без звук по улицата, аз се принудих да остана буден, да дишам в сирийската нощ с непокътнатите ѝ звезди и лозя. Усетих миризмата на нощен жасмин и далечен аромат на рози. Представях си едно голямо розово поле, червени лунни проблясъци в спящите полета, и на зазоряване работниците, които събират в кошница цветовете. Тогава видях пчелините си в съседното поле, в кошерите редове от медени пити, всяка съдържа нежни златни шестоъгълници. Отгоре бяха покривите и от дупките встрани работничките влизаха и излизаха, секретираха восък от жлезите си, като го дъвчеха, и създаваха симетрични многоъгълници, петмилиметров диаметър, сякаш редяха кристали. Царицата в клетката, заедно с няколкото ѝ слуги, нейният кралски аромат беше като магнит за рояка. И тананикането, тихото бръмчене, което продължаваше вечно, и как пчелите летяха около мен, покрай лицето ми, заплитаха се в косата ми, дръпваха се и отлитаха отново.

После си спомних за Мустафа, в дните, когато пристигаше в университета в костюма си, носеше бутилка кафе и раница, пълна с книги и документи. Той се преобличаше, слагаше предпазното облекло и се присъединяваше към мен, проверяваше медните пити, консистенцията, мирисата и вкуса на меда, като топваше пръст и опитваше.

- Нури, мисля, че пчелите ни правят най-добрия мед на света!

И по-късно, когато слънцето залезеше, оставяхме пчелите и се прибирахме у дома през градския трафик. Сами чакаше до прозореца, с виновно изражение, а Афра отваряше вратата.

- Нури. Нури. Нури

Отворих очи.

- Какво има?

Лицето на Афра беше близо до моето.

-Ти плачеше - каза тя. - Чух те да плачеш.

И с двете си ръце изтри сълзите ми. Погледна ме в очите, сякаш ме виждаше. В този момент можех да я видя, жената, която бях загубил. Тя беше там с мен, с откритата

душа, ясна като светлина. За тези няколко секунди вече не се страхувах от пътуването. Но в следващия момент очите ѝ потъмняха, потънаха в далечината. Знаех, че не мога да я накарам да остане с мен, нямаше какво да ѝ кажа, за да я върна. Трябваше да я оставя да си тръгне и да я чакам да се върне.

Ние се разхождахме около Маарат Мисрин и след това се върнахме в първокласния път, прекосихме една планина и след това долината между Харанбуш и Кафар Наби и накрая се приближихме до Арманаз, а там бяха големите прожектори на турската граница, греещи в равнината като бяло слънце.

Между Арманаз и границата е река Оронт. Тя разделя Турция от Сирия и аз знаех, че ще трябва да я преминам. Шофьорът спря пикапа на тъмно под едни дървета и ни отведе по една пътека през гората. Афра ме стискаше за ръката, понякога се спъваше и падаше, и аз трябваше да я вдигам и да я държа за кръста. Но аз едва виждах в тъмнината, нещо се движеше по листата и клоните. Не много далеч чувах гласове и когато излязохме от гората, видях тридесет-четиридесет души да стоят като призраци на брега на реката. Мъж спускаше едно младо момиче в голям казан – от онези, в които обикновено се вареше кускус. Към него е прикрепен дълъг кабел, за да може мъжете от другата страна на реката да го издърпат. Този мъж се опитваше да помогне на момичето в казана, но то плачеше и увиваше ръце около врата му, като не искаше да го пусне

- Моля те, влез вътре – каза мъжът. - Върви с тези мили хора и ще се видим от другата страна.

- Но защо не искаш да дойдеш с мен?

- Обещавам да се видим от другата страна. Моля те, спри да плачеш. Ще ни чуят.

Но момичето не слушаше. Той я бутна и я удари силно по лицето. Шокира се, сложи ръка бузата си, докато мъжете дърпаха въжето и момичето отплава. Когато тя напълно изчезна, човекът седна на земята, сякаш в него нямаше живот, и започна да ридае. Знаех си, че няма да я види повече. И тогава погледнах назад. Не трябваше, но се извърнах от тълпата и погледнах назад към тъмнината на земята, която напусках. Видях отвора между дърветата, пътя, който можеше да ме върне обратно, откъдето дойдох.

Има нов човек в пансиона. Раменете му са толкова остри, а гърбът му е така крив, че когато седне на стола, изглежда сякаш има крила под тениската. Говори с мароканец и двамата се опитват да общуват на език, който не знаят много добре. Мароканецът изглежда харесва младия мъж. Казва се Диоманде и е от Кот д'Ивоар. Той ме гледа от време на време, докато говори, но аз с нищо не показвам, че го слушам.

Пчелата все още е жива. Намерих я в градината, кацнала на същото цвете, където я оставих. Още веднъж я взех на ръката си и я доведох в хола, сега тя лази нагоре по ръката ми. През повечето време очите ми са втренчени към вратите на двор. Фокусирам се върху отражението на Диоманде и шарените сенки на дърветата зад него.

- Работих в Габон - казва Диоманде - чух, че трябва да отида в Либия, че там има много възможности. Приятел ми казва, че там е имало война, но сега е безопасно, така че реших да си намеря добра работа. Платих петнадесет хиляди франка, за да пътувам осем дни през пустинята, но бях заловен и вкаран в затвора. - Лактите му са на коленете, докато говори, и плешките му се мърдат, сякаш всеки момент ще разтвори крила. Той е много висок и мършав, коленете му са вдигнати високо и се е превил на две. - Нямахме храна три дни - продължава той – само малко хляб и вода си споделяхме помежду си. Те ни биха, удряха ни през цялото време. Не знам кои са, но искат двеста хиляди за свободата ми. Обадих се на семейството си, но парите не пристигнаха.

Понамества се и слага дългите си кафяви пръсти на коленете. Извърщам поглед от отражението му и го поглеждам добре защо две времена - как се издуват кокалчетата и очите му. Няма месо по това момче. Все едно са го кълвали птиците. Той е като бомбардиран. Погледите ни се срещат, а той поглежда нагоре към голата крушка на тавана.

- И така, как се измъкна, geezer? - пита мароканецът, нетърпелив да чуе останалото.

- След три месеца нахлу войска в затвора и освободи всички заложници. Бях свободен. Отидох пеша до Триполи, където намерих не само приятеля си, но и работа.

- Радвам се да го чуя - казва мароканецът.

- Но новият ми шеф не ми плаща и когато му поисках пари, заплаши да ме убие.

Исках да се върна в Габон, но нямаше как, качих се в лодка, прекосих Средиземно море.

Мароканецът се разплува в креслото сега и следва погледа на момчето до крушката на тавана.

- И успя да дойдеш тук. Как?

- Това е дълга история - казва Диоманде. Но не каза нищо повече. Изглежда уморен, мароканецът сякаш разбра това, почуква го по коляното и сменя темата, като му разказва за странните обичаи на местните хора.

- Носят маратонки с костюми. Кой ги носи заедно? Носят дрехи за спане на открито! Защо?

- Това е анцуг - казва Диоманде, като сочи своя.

Обикновено старецът е в пижама по това време на нощта, но през деня се облича в стар сиво-син костюм с вратовръзка.

Чакам да си легнат и излизам в градината да върна пчелата обратно на цветето. Звукът на трафика е мек и бризът люлее листата. Усещам, че някой стои зад мен. Обръщам се, а Мохамед седи на земята, играе си с топчето и го търкаля по пукнатините на бетона. До него има червей, който пълзи към локвата. Той ме поглежда.

- Чичо Нури! Надвивам червейчето! Името му е Хабиб. Искаш ли да поздравяш Хабиб? - Той взима червея и го държи високо, за да го видя.

- Какво правиш тук?

- Дойдох да търся ключа, защото искам да се махна.

- Какъв ключ?

- Мисля, че е на онова дърво. Виси там, но не знам кой е.

Обръщам се и виждам, че на дървото висит повече от сто златни ключа. Бризът ги люлее и блестят на лунна светлина.

- Ще ми ги подадеш ли, чичо Нури? Не мога да ги стигна, а Хабиб се измори.

Гледам Хабиб, виси на пръстите му.

- Разбира се. Но как да разбере кой ключ искаш?

- Просто вземи всичките и ще опитаме, докато намерим някой, който да пасва.

Отивам в кухнята и намирам купа за миксер. Мохамед търпеливо ме чака да се върна и след това да събера ключовете от дървото – в градината има стълба, използвам я да стигна до по-високите клони. Скоро купата е почти пълна и проверявам неколкократно, дали няма останали. Държах купата в ръце и когато се обърнах, Мохамед вече не е там. Червеят пълзи към локвата.

Нося купата вътре към спалнята на горния етаж, слагам я на нощното шкафче на Афра. до стъкленото топче. Много внимавам да не я събудя. Лягам до нея. Тя е с лице към мен, със затворени очи и ръце под бузата, спи дълбоко, защото дишането ѝ е забавено. Обръщам се и се вирам в тъмнината, защото не мога да затворя очи. Мисля си за времето, когато бяхме в Истанбул.

От другата страна на река Оронт имаше ограда от бодлива тел с дупка с диаметър около два метра, като отворена уста. Хората хвърляха вещите си над оградата и пъхаха децата си в дупката. Беше тъмно и трафикантите ни казаха да лежим по корем и да пълзим по терена с пръст и папрат.

Като влязохме в Турция, вървахме около сто километра през полета с жито и ечемик. Беше тихо. Афра се бе впила в мен и трепереше от нетърпимия студ. Беше минал половин час, откакто вървахме и в далечината видяхме как едно дете тича по пътя - силует срещу слънцето. То махаше на някого и после се отправи към къщите.

Приблжихме се до едно село, малки бунгала с тераси и отворени капаци, хора,

гледащи през прозорците, други наизлезли от домовете си, стоят отстрани на пътя, широко отворени очи, сякаш виждат цирк. Имаше дълга маса с пластмасови чаши и кани с вода. Спряхме и пихме, а жените от селото донесоха одеяла. Дадоха ни хляб и череши и малки чували с ядки, после се отдръпнаха и ни гледаха как си тръгваме. След това осъзнах, че погледът, който разчетох като възхищение, всъщност бе страх. Представих си, ако си разменим местата, да гледаме как стотици хора, съсипани от войната, се отправят към неизвестно бъдеще.

Вървахме още около един час, а вятърът стана по-силен, и ни отблъскваше. Изведнъж замириса на канализация и се оказахме на открито поле. Имаше палатки навсякъде, а хора бяха налягали на одеяла сред боклука.

Намерих си място под дърветата. Усещането за спокойствие ми бе непознато. В Сирия мълчанието криеше опасност - във всеки един момент можеше да се наруши от бомба, от звука на изстрелите или от тежките стъпки на войниците. Някъде в далечината, към Сирия, земята се тресеше.

Вятърът идва откъм планината и носи миризма на сняг. Появи се картина в съзнанието ми – бялото сияние на Джабал ал-Шейх, първият сняг, който бях виждал, преди много години, Сирия отляво и Ливан отдясно, границите, определени от хребета и морето далеч по-долу. Бяхме поставили пъпеш в реката и той се пропука от студа. Майка ми отхапваше от ледения зелен плод. Какво правехме тук, на върха на света?

- Когато принадлежиш на някого и той си отиде, кой си ти? - попита мъжът до мен. Човекът беше мърляв, мръсен и с рошава коса. По панталоните си имаше петна и вонеше на урина. В тъмнината се чуваха звуци като от рев на животни, имах чувството, че надушвам разложени трупове. Този човек ни даде бутилка с вода и ми каза да седна на нея за известно време, за да я стопля, преди да пием. Нощта дойде и премина и слънцето изгря. На земята имаше храна и ново одеяло. Някой донесе сух хляб, банани и сирене. Афра яде и заспа отново с глава на рамото ми.

- От къде сте? - попита мъжът.

- От Алепо, а Вие?

- Северна Сирия. - Но не спомена града.

Взе последната цигара от кутията си и я запали. Пушеше бавно и гледаше оттатък сушата. Може би преди е бил силен, но сега се бе стопил.

- Как се казваш? - попитах.

- Загубих дъщеря си и жена си - каза той и изгърва фаса на земята. И това беше всичко, което каза, с равен глас. Но после сякаш се замисли за нещо. - Някои хора - добави той, след дълга пауза, - някои хора вече са тук от месец. Най-добре би било да заобиколя властите и да намеря трафикант. Имам малко пари. - Той ме погледна с надежда за моя отговор.

- Знаеш ли как?

- Говорих с няколко човека. Има автобус, който може да ни отведе до следващия град, и оттам можем да намерим трафикант. Виждал съм хора да си тръгват и повече не се връщат. Не исках да се опитвам сам.

Когато се съгласих да отидем с него, ми каза името си - Елиас.

До края на този ден Елиас имаше мисия. Свърза се с няколко души, обади се от телефона ми, който имаше малко батерия. Следобед той вече беше уредил тримата да се срещнем с трафикант в близкия град и оттам да тръгнем за Истанбул. Странно беше колко лесно се случи, съществуваше организирана система за тези от нас, които имат достатъчно късмет, за да могат да си го позволят.

На следващия ден отидохме до автогарата и взехме автобуса до най-близкия град, там се срещнахме с трафиканта, нисък астматик с очи, които се стрелкаха наоколо като мухи. Той ни закара до Истанбул с колата си. Когато пристигнахме, Елиас беше плътно до мен. Сградите бяха високи и светли, стари и нови, събрани около Босфора, където Мраморно море се среща с Черно море. Бях забравил, че сградите все още могат да стоят прави, че има непокътнат свят, за разлика от този в Алепо.

През нощта спяхме на пода в апартамента на трафиканта. Имаше две стаи, едната за жените, а другата за мъжете. В моята стая на стената имаше снимка на едно семейство,

живяло там преди. Снимката беше почти избеляла от слънцето и се чудех кои са те и къде са отишли. Нощта беше студена и от морето дойде вятър. Свиреше и нахлуваше под дървените врати и прозорците, като донасяше със себе си шум от кучешки вой и коли. Вътре беше много по-топло, отколкото отвън, а и имахме тоалетна и покрив над главите си.

Рано сутринта, когато птичките започваха своята песен, хората ставаха от леглата си и се молеха. Нямаше какво друго да правят, освен да чакат. Всеки ден трафикантът се връщаше от убежището си и ни информираше за времето и вълнението на морето. Не можехме да рискуваме да прекосим, докато вятърът беше толкова силен. Когато той си тръгнаше, хората говореха за онези, които никога не са стигали до Гърция, цели семейства, мъже, жени и деца, изгубени в морето. Не участвах в разговора. Слушах и чаках отново да настъпи мълчание. Афра, седнала на плетения стол до прозореца, слушаше всичко, а главата ѝ се накланяше наляво-надясно.

- Нури, не искам да ходя - каза тя, когато отидох до нея.

- Не можем да останем тук.

- Защо не?

- Защото, ако го направим, ще живеем в лагерите завинаги. Това ли искаш?

- Не искам нищо повече.

- Животът ни ще спре. Как ще работя?

Не каза нищо.

- Ние започнахме пътуването - няма смисъл да се отказваме сега.

Тя изсумтя нещо.

- Мустафа ни чака. Не искаш ли да видиш Дахаб? Не искаш ли да се устроиш и да бъдеш в безопасност? Омръзна ми да живея така.

- Страхувам се от водата - каза най-накрая.

- Страх те е от всичко.

- Това не е вярно.

Тогава забелязах малкото момче, на около седем или осем години, с кръстосани крака на пода и търкаляше стъклено топче по плочките. Имаше нещо странно в него, сякаш беше далеч, потънало в собствения си свят. Изглежда, че е там само.

По-късно, когато излязох навън да постоя на балкона, момчето ме последва. Известно време стъпваше от крак на крак, бръкна в носа си и го избърза в задната част на дънките.

- Ще паднем ли във водата ? - каза той и ме погледна с ококорените си очи, точно както Сами правеше.

- Не.

- Като другите хора са паднали?

- Не.

- Вятърът ще вземе ли лодката? Ще я обърне ли във водата?

- Не. Но ако се случи, ще имаме спасителни жилетки и всичко ще е наред.

- Всемиловичият Аллах ще ни помогне, нали?

- Да, ще ни помогне.

- Казвам се Мохамед - спомена момчето.

Подадох си ръката и той я разтресе като малък мъж.

- Приятно ми е, Мохамед. Аз съм Нури.

Момчето ме погледна отново, този път очите му са по-широки, пълни със страх.

- Но той защо не помогна на момчетата, когато им отнеха главите?

- Кой им взе главите?

- Когато бяха застанали в редица и чакаха. Не са били облечени в черно. Баща ми каза, че е защото не са били облечени в черно. Аз бях в черно, виж - той заопъва мърлявата си черна блуза.

- За какво говориш?

После баща ми ми даде ключ и каза да отида в някаква къща, да вляза и да се заключа. Но когато стигнах там, къщата нямаше врата. - Извади ключа от задния си джоб и ми го показа, сякаш все още очакваше да открие вратата за този ключ. После пак го прибра в джоба си. - Но Аллах ще ни помогне във водата? Защото там не могат да ни намерят.

- Да, той ще ни помогне да преминем морето.

Раменете на Мохамед се отпуснаха и той остана до мен известно време с черните си дънки, черната блуза, черните нокти и черните очи. С течение на дните осъзнах, че никой друг не говори с Мохамед и след разговора ни на балкона, той постоянно проверяваше с поглед къде съм. Мисля, че го накарах да се чувства в безопасност.

На третия ден отидох на разходка. Имаше циментиран път, който водеше към гората и ако продължаваш да вървиш, в крайна сметка стигаш до големите сгради. Нямах много облаци, времето напомняше на това в Сирия, може би малко по-хладно. Небето беше пълно със смог, особено на сутринта, гъста сива мъгла, която се разстилаше по водата и улиците, не беше чиста като зимна слана, а изпълнена с миризмата на града и хората в него.

На четвъртия ден Елиас реши да дойде с мен на разходката. Той рядко говореше, освен ако не е искаше да каже нещо за времето. То беше почти еднакво всеки ден, но той коментираше малките промени, като: „Мъглата е по-гъста тази сутрин“, или „Тази вечер има силен вятър“. Той винаги казваше очевидното, но времето стана важно за нас, защото чакахме признаци, че морето ще бъде спокойно, за да можем да продължим пътуването си.

Докато вървахме, видях и други неща, като котките, които ми напомниха за Алепо;

как се будиха защо не будеха сънливи по цял ден чакаха храна на сянка. И уличните кучета също, непредсказуеми и рошави, със старите си белези и новите рани от наранявания, болести или инциденти. Всички те си приличаха със своите светли- или тъмнокафяви кожухчета. Бяха навсякъде, скитаха по алеите и страничните улици около ресторантите, чакаха храна или сновяха между колите. През нощта дивите кучета на Истанбул лаеха едно към друго над града. На сутринта си почиваха под столовете и масите пред кафенетата на площад „Таксим“. Често те просто лежаха и се възстановяваха от нощните си деяния. Повечето хора не ги забелязваха, но кучетата наблюдаваха всички, с очи под формата на полумесеци и отпуснати глави на лапите: гледаха децата, които тичат между колите, чукат по прозорците и се опитват да продадат бутилки вода.

Цели семейства се скитаха по улиците, боси, понякога сядаха на тротоара, изморени от ходене, бежанци се трудеха на пазара, опитваха да направят достатъчно пари, за да се махнат отгук, продаваха най-необходимото: зарядни за телефон, спасителни жилетки и цигари.

Понякога забравях, че съм един от тези хора. Като кучетата седях всеки ден на една и съща пейка и гледах жълтите таксита да обикалят червените макове посред кръговото движение. Радвам се на миризмата на скарите и кебапите, с шиповете и запалените огньовете, прекрасните миризми на пресни гевреци от пещите или от продавачите, които обикаляха площада всеки ден. Имаше сурови бургери по стъклени витрини, а през малките прозорчета жени в традиционни дрехи, продават ръчно навити палачинки. Гледах как децата на бежанците се учеха да се приспособят, усвояваха изкуството на оцеляването – тези малки предприемачи, щастливците. Какво би си помислил Сами за тези улици? За сергиите, ресторанти и улични светлини по булеварда „Истикалал“, съвсем близо до гетата. Щеше да ме влачи за ръка към магазините с шоколад, а Афра щеше да хареса бутиците, книжарниците и сладкарниците.

От деня, в който пристигнахме в апартамента на трафиканта, Афра отново отказа да излезе. Когато се връщах при нея, след разходка, ѝ разказвах за османските сгради, колите, шума, хаоса, храната и кучетата. Ако имах малко дребни, ѝ купувах сусамов геврек. Тя ги обичаше, особено когато все още бяха топли, чупеше ги наполовина, за да ги сподели с мен. Афра никога не ядеше, без да сподели – това беше тя. Не съм ѝ казвал за децата по улиците. Не исках да ги вижда в съзнанието си, да се заклеши в тунелите на

мислите ми.

През нощта, когато уличните кучета се събуждаха, Афра ставаше неспокойна. Тя спеше в съседната спалня с другите жени. Всяка пръскаше розовия парфюм върху меката кожа на китките и шията си, сякаш щеше да отива някъде в тъмното. Аз трябваше да делея една стая с десет други мъже. Афра ми липсваше. За пръв път от години не бях спал до нея. Липсваше ми тишината на дишането ѝ. Липсваше ми да си сложа ръката на гърдите ѝ, за да почувствам пулса ѝ. Не спях много. Мислех си за жена си. Знаех, че на моменти тя забравяше, че не е в Алепо. Паметта ѝ изневеряваше и тя излизаше в коридора. Разпознавах звука на стъпките ѝ по плочките и я пресрещах в коридора с високия таван и дългия прозорец.

- Нури, ти ли си? Не мога да спя. Буден ли си?

- Сега спя.

- Аз не успявам. Трябва да се разходя.

- Вече е късно и не е безопасно. Ще отидем утре.

- Искам да видя Хамид с неговите големи гащи, висящи на простора.

Хамид беше нейният чичо. Живееше надолу по пътя, срещу сухото поле с метална люлка и пързалка. Вечерите Афра ходеше със Сами да се люлее и се смееха на огромните гащи на Хамид.

Държах лицето ѝ, целувах единия ѝ клепах, а после другия. Част от мен искаше да я убие от целувки и да заспи завинаги. Съзнанието ѝ ме ужасяваше. Това, което виждаше, спомняше си, заключено зад очите ѝ.

Няколко дни по-късно се опитах да си намеря работа. Имаше толкова много бежанци, които продаваха спасителни жилетки и цигари на улицата, всичките работеха нелегално, защото нямаха разрешение да бъдат тук. Не беше трудно да започна работа в автомивка. Елиас също ме последва. Трудехме се заедно - чистехме саждите и пясъка в града. Понякога крадахме дреболии от багажника или жабката, неща, които собственикът едва ли щеше да забележи, че липсват - пакетчета с дъвки, наполовина

пълни бутилки с вода, монети. Елиас вземаше фасове от пепелниците. Шефът ни беше шестдесет годишен турчин, който пушеше по шестдесет цигари на ден и ни плащаше много малко, но ние бяхме току-що пристигнали в Истанбул, времето беше все още лошо, така че малко дребни пари и работа, с която да си запълваме времето, ни устройваха.

Един следобед, след като приключих с миенето на коли, обиколих площад „Таксим“, докато не намерих кафене с интернет. Телефонът ми беше развален, а исках да проверя дали Мустафа не беше опитал да се свърже с мен. Знаех, че ако беше жив и беше добре, той щеше да ми изпрати съобщение, и без изненада, когато влязох в пощата си, видях три имейла.

* * *

22/11/2015

Скъпи Нури,

Надявам се, че четеш това писмо. Мисля за теб и Афра всеки ден. Съжалявам, че се наложи да тръгна, без да се сбогуваме. Ако бях останал, щяха да ме намаерят и да ме убият. Надявам се ме разбираш и ми прощаваш.

Всеки ден се чудя как стигнахме дотук, как може животът да е толкова жесток. През повечето време не понасям, че съм жив. Мислите ми ме тровят и аз съм сам с тях. Знаем, че всеки човек тук е заложник в своя собствен ад - има един, който си държи коленете и се клати през цялата нощ, и пее, Нури. Пее приспивна песен, която вледенява сърцето ми. Искан ми се да го питам на кого я е пял някога, или кой я е пял на него. Страхувам се от отговора, вместо това го черпя с цигари, единственото, което мога да направя, защото спира да пее единствено когато пуши. Искан ми се да избягам от мислите си, да изтрия всичко от този свят, всичко, което съм научил и видял през последните години.

Оцелелите деца - какво ще стане с тях? Как изобщо ще могат да живеят в този свят?

Пътуването не премина по план. Минах през Турция и Гърция и след това пресяхох границата с Македония, но там стана сложно - хванаха ме и ме депортираха с влак до България, където съм и сега, в един лагер в гората. Пиша ти от телефона на един млад мъж, кого срещнах тук. Има големи палатки и спим на легла от наредени нарове. Усещам, че ако духне, всичко ще се срути. Има гара и стари влакове, които пристигат и хората се опитват да скочат в тях, за да стигнат до Сърбия.

Досега не съм опитвал да го правя.

Количката с храна тъкмо пристигна и чакаме да ни сервират сардини и хляб. Ядем това всеки ден. Ако някога се махна оттук, никога повече няма да ям сардини. Надявам се да получа вест от теб. Моля се да си в безопасност.

Твой братовчед,

Мустафа

* * *

29/12/2015

Скъпи Нури,

Сега съм в Сърбия в един лагер, близо до фабрика. Индустриална зона в края на линията на влака, където свършва. Тук съм и аз, в края на влаковата линия. Моля се това да не е знак, че всичко за мен свършва тук. Качих се на влак в България, пътувах една нощ, стигнах в лагера с бодлива тел, който е в края на селото. Няма как да изляза, защото лагерът е заключен и има много хора на опашката за излизане.

Влакът няма перон. Като идвах, видях от автобуса, че хората минават по една изправена стълба, за да се качат на влака, но поне потеглят. Тук има едно момиче, което

си е изгубило гласа - може би на около осемнадесет, майка му всеки ден го моли да каже нещо, то отваря уста, но не излиза нито звук. Чудя се какви ли думи са заседнали там, че да не могат да излязат. Момичето нямаше общо с момчето край реката, което плачеше за баща си.

Кой знае през какво е преминало момичето, какво е видяло?

Това е толкова много тишина, но е пълна с хаос и лудост. Опитвам да си спомня жуженето на пчелите. Опитвам се да намеря светлина, като си затварям очите и си представям полето и кошерите. Но след това си спомням огъня, Фираз и Сами. Нашите синове отидоха там, където са пчелите, Нури, където са цветята и пчелите. Аллах ги пази там за нас, докато не ги видим отново, когато животът свърши.

Изморен съм, Нури. Изморен съм от този живот, липсват ми жена ми и дъщеря ми.

Те ме чакат и не знам дали някога ще стигна до тях. Двамата са добре в Англия и чакат дали ще получат бежански статус.

Ако им го дадат, ще е по-лесно за мен да отида там.

Трябва да продължавам и ако сега четеш това, заклевам те и ти да го направиш. Харчи парите си разумно - трафикантите ще се опитат да вземат колкото повече може от теб, но знай, че пътят напред е още по-дълъг. Трябва да се научиш да се договаряш. Хората не са като пчелите. Ние не работим заедно, нямаме усет за задружност - сега го осъзнавам.

Добрата новина е, че не съм ял сардини от една седмица. Тук ни дават сирене и хляб, някои дни и банан.

Мустафа

Последният имейл беше на английски:

20/01/2016

Скъпи Нури,

Прекарах един ден ден в Австрия в едно военно поделение близо до германската граница, където ни взеха отпечатьци и след това ни депортираха в една къща в планината. Зимата тук е много студена – обградени сме от сняг в стара къща, разположена високо до облаците. Напомня ми на Антиливанските планини и на баща ми и дядо ми, на дните, които прекарвах с тях при кошерите и учех за пчелите. Но онези планини бяха изпълнени със светлина и гледаха към морето. Тези планини са бели и тихи и не знам къде свършват и къде започват.

Иска ми се да отида до Франция. Един от пазачите много мило предложи да изпрати имейла от неговия телефон и той пише това вместо мен. Изпратих имейл и на жена ми, която все още ме чака и се моли. Аз се моля за нея, моля се за теб и за Афра. Не съм се чувал с теб, но няма да си мисля нищо.

Твоят скъп приятел,

Мустафа

Седнах за малко и си представих какво ли беше се случило след Германия. Беше началото на февруари. Дали беше успял да отиде във Франция. Дали беше жив и здрав? Спомних си първия път, когато посетих кошерите в планината. Да, беше пълно със светлина и можеха да се видят проблясъците на водата. Мустафа ме беше взел на обиколка, тогава беше млад, около тридесетте, а аз бях на осемнадесет. Той обикаляше наоколо по шорти и джапанки, без да се страхува от пчелите.

- Не си ли изплашен? - попитах го притеснен и изплашен.

- Знам ги - каза той. Знаем кога ще се ядосат.

- От къде знаеш?

- Отделят феромони, които миришат на банани.

- Банани?

Той поклати глава, доволен от моето вълнение.

- Останалите пчели помирисват и знаят, че е време да нападат.

- Какво ще направиш, ако се ядосат?

- Ще остана неподвижен, няма да помръдна и сантиметър. Ще стоя като дърво.

Той застана като голяма статуя, закри очите си и се усмихна. Аз също, останах неподвижен, колкото можех, задържах дъха си и стотици пчели прелетяха край мен, сякаш бяха хиляди, бяха ме обградили като невидима паяжина. Нито една пчела не кацна на мен.

- Виждаш ли? - прошепна той. - Виждаш ли, трябва да се успокоиш и да станеш едно с природата. Тогава ще бъдеш добре.

1/02/2016

Мой много скъп Мустафа,

Последният ти имейл беше изпратен януари и след това нищо, чудех се дали си стигнал до Франция. Повече от всичко се надявам да си в Англия с жена си и дъщеря си. Току-що си припомних времето, когато за първи път посетих кошерите. Виждам го като филм. Бяхме толкова млади. Само ако знаехме какво щеше да ни поднесе животът. Но ако знаехме, какво бихме направили? Щяхме да сме прекалено изплашени, за да живеем, прекалено изплашени да бъдем свободни и да правим планове. Искане ми се да мога да се върна в този момент, да застана там, заобиколен от пчелите, осъзнавайки всяка секунда, че те не са ми врагове.

Аз съм в Истанбул сега. Афра и аз сме отседнали в блока на един трафикант с още двадесет човека и чакаме да потеглим за Гърция, но вятърът е прекалено силен в момента. Има младо момче, на годините на Сами. Само е, нямам представа какво се е случило със семейството му. Не искам и да си помислям. Но той ми има доверие, и аз се грижа за него.

Знам, че ме чака дълъг път. Някои дни си мисля, че не мога да направя нито стъпка

повече, но мечтая да те срещна в Англия. Това ме кара да продължавам. Имам пари и паспорти. Късметлия съм, че ги имам, защото някои хора нямат нищо. Ще чакам да ми отговориш.

Нури

Когато вечерта се прибрах при трафиканта, дадох на Мустафа нещата, които бях намерил - дъвки, бонбони, швейцарско ножче, химикал, ключодържател, лепило и карта с маршрути.

Картата беше любимото нещо на Мохамед, разпъна я на пода и проследи с пръст пътищата и планините. Той откри камъни в саксиите на балкона и им нарисова лица с химикалка. Направи цяло семейство камъни, местеше ги по картата, сякаш бяха на пътешествие - баща, майка, баба, брат и две сестри. Същата нощ го намерих заспал на картата, вдигнах го, опрях го на рамото ми и го занесох до спалнята, сложих го внимателно да легне в чаршафите. Мохамед дори не помръдна, беше потънал в сънищата си.

- Скоро ще потегляме - казах на Елиас следващата нощ. Той стоеше на балкона като велика древна статуя и отваряше нова кутия с цигари. Захапа една, запали я, загледан в дърветата. Сега, след толкова много храна и усилена работа, тялото му беше зякнало и това можеше да се види ясно. - Трафикантът каза още два дни.

Елиас го обмисляше, докато допушваше цигарата си и после запали друга.

- Не искам да тръгвам. Ще остана тук.

- Все още ли не си платил на трафиканта? Къде ще останеш?

- Ще се справя някак. Не се тревожи за мен. Не искам да продължавам - пътувах достатъчно. Приключих. - Очите му бяха тъжни, но усмивката му беше различна, лицето му беше живо, криеше безкрайна сила в себе си. Двамата стояхме притихнали за дълго време, слушахме звука на нощния вятър, на колите и на кучетата.

Когато Афра се събуди на сутринта, ме попита защо миришеше на цветя.

- Най-вероятно е от парфюма ти.

- Но това не са рози. Мирише леко като разцъфнало дърво.

Тя се пресяга до нощното шкафче и се сещам за купата с ключовете. Тя напипва купата, сяда в леглото и я слага в скута си, навежда се, вдишва дълбоко, слага двете си ръце и в този момент осъзнавам, че купата не е пълна с ключове, а с бели цветове.

- За мен ли ги взе?

- Да

- Друг подарък! - Очите ѝ са пълни със сутрешна светлина. Не искам да ги гледам. Не знам защо, но мразя да я виждам по този начин. Ставам, дърпам плътно пердетата и гледам как сенките преминават по лицето ѝ. - Скоро не си ми купувал подарък - казва тя и приближава цветята до лицето си, като вдишва аромата им и в този момент малка усмивка се изписва по устните ѝ, едва забележима като аромата на цветята. - Благодаря ти - каза тя. От къде ги взе?

- Има едно дърво в градината.

- Голяма градина ли е.

- Не, малка е като двор и почти цялата е циментирана, но това дърво е там.

- Помислих си, че никога повече няма да ми донесеш подарък.

Тя връща обратно купичката на нощното шкафче и проверява дали стъкленото топче е там. Водя я до банята и сядам на тоалетната, докато тя си мие зъбите, след това ѝ помагам да се облече. Вземам абаята от закачалката, спускам я по ръцете ѝ, по цялото ѝ тяло, по изпъкналия ѝ стомах, по малките косъмчета на бедрата ѝ. Вдишвам аромата ѝ. Рози и пот. Белегът и гънките по кожата и корема ѝ ми напомнят, че тя е износила детето ни, довела го е на този свят, и не искам да я докосвам. Връзвам ѝ косата и я увивам в хиджапа, около главата ѝ, поставям фиби, където тя пожелае. Опитвам се да не съм груб, да не бутам пръстите ѝ. Усмивката ѝ все още е изписана по устните ѝ, не искам да я обезсърчавам. Ужасявам се, че един подарък от мен има силата да я накара да се

усмихва, въпреки че е толкова незабележимо. През цялото това време се опитвах да ѝ въздействам, да донеса светлина в очите ѝ, но сега мразя това, защото означава, че тя ме обича, и се надява и аз да я обичам. Но вече не съм достоен нито за нея, нито за прошката ѝ.

Имаме друга среща с Луси Фишър по-късно този следобед, намираме се на същото място като преди, седим срещу нея на кухненската маса. Афра все още не се обръща към нея, кръстосала е ръце на масата, сякаш гледа през прозореца.

Луси Фишър изглежда по-щастлива днес. Носи със себе си листите, за да докаже, че желаем убежище. Тя работи много успешно, отбелязва тикчета и пише разни бележки.

- Радвам се, че нямам нужда от преводач - казва тя, звучи заето и поглежда бързо с големите си сини очи. Косата ѝ е пусната днес. Има много мека коса, напомня ми на пера, обратно на тази на Афра, която е гъста, тежка и черна като катран.

Луси Фишър притежава някакъв финес. Тя е горда със себе си, че държи нещата под контрол. Когато нещо не върви по нейния план, лицето ѝ се възпламенява и се разхубавява. Чудя се дали знае това. Точно сега е спокойна, лицето ѝ е обикновено. Напомня ми на някой, който чете новините. Както и гласът ѝ. Като си спомня реакцията ѝ от предишния ден, се опитвам да си представя с колко много хора е работила, колко ли е видяла отпратени, колко ли много въпроси са ѝ задавали, как всеки се хваща за нея като удавник за сламка.

- Ще изпратите ли мароканеца.

- Кого?

- Стария мъж.

- Хазим?

- Да.

- Боя се, че това е секретна информация. Не ми е позволено да обсъждам случаите с клиентите. Както и вашия. - Тя ми се усмихва отново и затваря файла, преди да

продължи. - Това, което се очаква от вас, е да занесете това писмо до личния лекар, адресът е на тази хартийка - посочва я. - Няма да имате проблем, когато стигнете там, можете да насрочите час за жена ви, както и за вас. Би било добре да минете на профилактичен преглед. - Тя поглежда към Афра и усеща, че жена ми се чувства неудобно.

- Кога ще имаме интервю? - питам я, за да ме погледне отново.

- Ще се свържа с вас скоро, за да ви кажа дата за интервюто. Съветвам ви да започнете да се подготвяте. Помислете за вашата история, как сте стигнали до тук, какво сте преживели по пътя. Ще ви задават всякакви въпроси и трябва да сте подготвени, защото ще ви бъде емоционално трудно да отговорите.

Не казвам нищо.

- Мислили ли сте някога за това?

- Да - отвръщам аз. - Разбира се. Мисля за това през цялото време. - Отново виждам нещо по-истинско в нея от някой, който чете новини.

Търка очите си с обратното на ръката си и размазва грима си като младо момиче .

- Могат да се хванат за всяко нещо - особено ако историята ви е много съмнителна.

Поклащам глава, разтревожен съм, но тя не забелязва. Поглежда часовника си, за да ми напомни, че срещата ни е свършила. С Афра ставаме, за да си ходим.

Следващият е Диоманде. Разминаваме се на вратата, той влиза и сяда, лопатките му стърчат под тениската. Той говори повече от мен. Поздравява ги топло на развален английски и веднага започва да говори откъде е, как е стигнал тук. Аз все още мога да чуя гласа му от края на коридора, енергичен монолог, който ми напомня на галопиращ кон.

Афра ми казва, че е изморена, затова я отвеждам в спалнята, тя сяда на края на леглото, с лице към прозореца, както правеше и в къщата ни в Алепо. Гледам я известно време, искам да ѝ кажа нещо, но думите не ми идват наум, затова се отправям към долния

етаж.

Мароканецът не е във всекидневната. Мисля, че излезе през деня и обикаля по магазините, говори с хората, учи нови думи, наблюдава и разучава нещата около него. Има малко хора тук - афганистанката с ръчно изработения хиджаб. Майстори нещо със син конец. Няма какво да се прави, освен да се гледа телевизия в хола. Някакъв политик с лице на жаба говори.

- Отворили сме вратата безусловно, без да имаме възможност да проверим когото и да е... Дюселдорфският бомбен заговор беше разкрит - много тревожен сценарий за масови атаки, подобни на тези в Париж и Брюксел. Всички тези хора са дошли в Германия миналата година като бежанци .

Лицето ми пламва. Сменям канала.

- Този мъж признава, че е изневерявал 6 пъти! Но само, когато са се разделяли за кратко!Иска да го махне! Ашли е в „Шоуто на Джереми Кайл“, дами и господа!

Изключвам телевизора и стаята потъва в тишина. Не изглежда на някого да му пука.

Отправлям се към компютъра и седя. Мисля за полето в Алепо преди пожара, когато пчелите прелитаха над земята като облаци, докато жужат своята песен. Виждам как Мустафа взема пита от кошера, оглежда я отблизо, потапя пръст в меда и го опитва. Това беше нашият рай - на края на пустинята и на края на града.

Гледам лицето си в тъмния монитор, докато мисля какво да пиша - „Мустафа, мисля, че не съм добре. Не ми останаха мечти.“

Хазайката влиза и започва да чисти хола с ярко-жълта бърсалка. Опитва се да стигне паяжините в ъглите, надига се на пръсти с платформите си и слабите си крачета, ставам и ѝ предлагам да ѝ помогна. Прекарвам следобеда в бърсане на прах по стените и масите, шкафовете в хола и всички стаи нагоре по стълбите. Надничам в живота на някои от живущите. Някои са си оправили леглата, докато други си оставят стаите разхвърляни. Някои имат дреболии по нощните си шкафчета, ценни неща от миналия им

живот, снимки на скрина. Имат рамки. Не пипа нищо.

Стаята на мароканеца е подредена, всичко е сгънато прилежно, има пяна за бръснене на тоалетката, наредени ножчета. Има черно-бели снимки на жена в градината. Снимката е избледняла и бяла по краищата и до нея стои малка златна халка. Другата снимка е на същата жена, но няколко години по-късно. Има същите очи и усмивка, седи на плетен стол и държи бебе в ръцете си, а до нея стои малко дете. На другата снимка, лъскава, много години по-късно, цяло семейство - мъж, жена и две деца. Последната е на жена, застанала на брега на морето. Обръщам я и прочитам думите на арабски.

„Татко, моето любимо място. Обичам те, целувки.“

Отправлям се на долния етаж, чувствам се по-тежък от преди и решавам да отида на разходка. Вървя към магазина, застига ме арабската музика, докато вървя по улиците. Въпреки че не ми е позната песента, която върви, музиката ме пренася вкъщи, тоновете и ритмите, езикът ме обкръжават и успокояват, като влизам в малкия магазин.

- Добро утро - казва мъжът на английски.

Акцентът му е добър, стои изправен, сякаш охранява мястото си, на средна възраст е, гладко избръснат. Намалява звука и ме проследява с поглед, докато вървя наоколо - стоя до касата, вирам се в непознати вестници: „Таймс“, „Телеграф“, „Гардиън“, „Дейли Мейл“.

